

οἱ ἄρχοντες ἐκάστου τόπου] Χρῆ τὸν ἄρχοντα φρονιζῆν τοῦ εἰσπορῆσαι μαρτυροῦν τοὺς διατιθεμένους, καὶ τοῦ, εἰ δεήσει, καὶ αὐτὸν μαρτυρεῖν. καὶ σημειῶσαι, ὅτι καὶ ὁ ἄρχων ἐν τῇ διαθήκῃ δύναται μαρτυρεῖν, καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκη τοὺς αὐτοὺς μαρτυρεῖν καὶ χρηματίζεσθαι κατὰδικάζειν. καὶ τοῦτο εἴρηται βιβ. λε. tit. α. κεφ. κ'. περὶ τὸ τέλος, ὅτι ἐὼν ἀκόντες ἐπισηθῶσιν¹⁾ οἱ μάρτυρες, οὐκ ἐρωτῶται ἢ διαθήκη, ὁ δὲ νοεῖν ἐπὶ ἰδιωτῶν, οὐ μὴν ἀρχόντων. [Sch. g. II. 560.]

κβ'. Ἰδεμ.^{m)} Ὁ κατὰ τινος ἤδη μαρτυρήσας οὐ μαρτυρεῖ πάλιν κατ' αὐτοῦⁿ⁾.

ὁ κατὰ τινος ἤδη μαρτυρήσας] Δις οὐδεὶς δύναται καταμαρτυρεῖν· δοκεῖ γὰρ ὡς ἐχθρὸς τοῦτο ποιεῖν. δύναται δὲ καὶ ἄλλως εἶπειν. οὐ δύναται τις ὑπὲρ ἐκείνου μαρτυρῆσαι, οὐτὼς πρότερον ἐναγομένου καταμαρτύρησε· δοκεῖ γὰρ ὡς περὶ προθεραπεύων αὐτὸν τοῦτο ποιεῖν ὑπὲρ ὧν πρόωγόν αὐτοῦ καταμαρτύρησε. [Sch. h. II. 560.]

Ἀμφιβάλλω περὶ τούτου. μάλλον δὲ ἀνευδοκίμως φησὶ ψεύδος τοῦτο. καὶ ἀνάγνωθι κεφ. μα'. Τοῦ Ἐναντιοφανοῦς. ἀνάγνωθι βιβ. δ. τοῦ κώδικος tit. κ'. διατ. ιζ'. [Sch. h. II. 560.]

κγ'. ο) Πουλ. Ὁ κατηγορὸς οἰκειακούς αὐτῷ^{p)} μάρτυρας οὐ δύναται παραγαγεῖν^{q)}.

οἰκειακούς αὐτῷ μάρτυρας] Τουτέστι, τοὺς ὑπεξουσίους συγγενεῖς^{r)}, ὅσων υἱούς, ἐγγόνους. οὕτω γὰρ καὶ ἰσοπιπτοῦν. β. tit. ι. περὶ τὸ τέλος τοῦ κεφαλ. τοὺς οἰκειακούς οὐκ ἐδέξατο. ζῆτει βιβ. ξ. tit. να. κεφ. ια'. θεμ. β. ὁ φησὶ τὰς οἰκειακὰς κλοπὰς εὐτελεῖς οὐ δεῖ^{s)} φέρειν εἰς δημοσίαν ἐξέτασιν. οἰκειακὰ δὲ εἰσιν, ὡς δοῦλοι ποιοῦσι δεσπόταις, καὶ ἀπελευθέρου τοῖς πάτρωσι, καὶ μισθοῖοι τοῖς μισθωσαμένοις παρ' αὐτοῖς διάγοντες. ζῆτει καὶ βιβ. ιε'. tit. η'. κεφ. δ. καὶ ἰσοπιπτοῦν. β. tit. ε'. καὶ βιβ. ξ. tit. ιβ'. κεφ. γα. καὶ tit. ιε'. κεφ. ζ. θεμ. ιε'. καὶ ιε'. ἐπὶ τοῦ ἀκτορὸς οἰκειακὰς προσδέχεσθαι μαρτυρίας οὐ χρῆ. τοῦτο δὲ αὐτὸ ἐπὶ ἑέου κρατεῖ, ὡς ἐξ ἀντιδιαστολῆς τὸ γενικῶς εἰρημένον διγ. φησὶ. Ἀνωνύμου. Ὁμοίως περὶ ἐγκλημάτων βιβ. μη. τῶν διγ. tit. ιη'. διγ. α'. θεμ. β. καὶ διγ. ι. θεμ. γ. ἦτοι βιβ. ξ. tit. ν. ἐν οἷς ἐστίν, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τοῦ ὄρκου^{t)} τοῦ ἑέου δεῖ λαμβάνειν τὴν ἀρχὴν τῶν βαισιῶν. [Sch. i. II. 560.]

κδ'. Ἀρκαδ.^{u)} Ὁ συνηγορήσας ἢ ἐκπιβύσας ἐν ὑποθέσει, οὐ μαρτυρεῖ ἐν αὐτῇ.

ὁ συνηγορήσας] Ὁ συνηγορῶν ἐν ᾧ συνηγορεῖ πρᾶγματι, οὐ δύναται μαρτυρεῖν. αὐτὸ^{uu)} ἔστι καὶ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐκπιβύστων. [Sch. k. II. 560.]

Τοῦ Ἐναντιοφανοῦς. Συνηγορῆσαι ἐστὶ τὸ ἐν δικαστηρίῳ παραθέσθαι οἰκίαν ἢ τοῦ φίλου θῆλῃσιν παρὰ τῷ ἔχοντι δικαιοδοσίαν, ἢ τοῦ ἑτέρου θῆλῃσει ἀντειπεῖν, ὡς βιβ. γ'. tit. α. διγ. α. ἐν δὲ τῷ α'. διγ. τοῦ ιγ'. tit. τοῦ γ'. βιβ. φησὶν, ὅτι συνηγορῆσαι ἐστὶ καὶ τὸ οἰαδίποτε χρησασθαι σπουδῇ πρὸς τὸ λεγεῖν τὰ δεόντα· καὶ ὅτι συνηγορῶν ἐστὶν ὁ τῆς δίκης χάριν παραγιγόμενος, οὐ μὴν ὁ τραφιᾶζων. [Sch. k. II. 560.]

κε'. v) Κατὰ ἔγγραφον μαρτυρίας ἄγραφος μαρτυρία οὐ προσφέρεται. τοῦτο δὲ νόησον μὴ ὅτε μαρτυρίαί ἔγγραφοι χωρὶς μαρτύρων προσφέρονται· τότε γὰρ ἢ ἄγραφος φωνῆ τῶν νῦν παραγομένων μαρτύρων ἐστὶν εὐπιστοτέρα· ἀλλ' ὅτε καθ' ἑτέρων τινῶν

1) magistratus cuiusque loci] Magistratus curare debet, ut testatoribus testes abunde suppetant, ut se ipsum quoque, si necesse sit, testem praebeat. Et nota, magistratum quoque ad testamentum testem adhiberi posse, et necesse non esse, eosdem testimonium dicere, et ius dicere seu condemnare. Et hoc dicitur lib. 35. tit. 1. cap. 20. circa finem, si defineantur inviti testes, non valere testamentum, quod de privatis intelligendum est, non de magistratibus.

XXII. Idem. Qui iam antea in aliquem testimonium dixit¹⁾, rursus in eum testimonium non perhibet. L. 23. D. XXII. 5.

1) qui iam antea — testimonium dixit] Bis nemo adversus eundem testimonium dicere potest: videtur enim quasi inimicus hoc facere. Potest autem et aliter dici. Non potest quis pro eo testimonium dicere, qui antea in eum reum testimonium dixit: videtur enim id facere, ut hoc officio eum demereatur, in quem antea testimonium dixit.

Ego de eo dubito, Imo vero haud dubie falsum dicit. Et lege cap. 41. Enantiophanis. Lege lib. 4. Codicis tit. 20. const. 17.

XXIII. Paul. Accusator testes de domo sua¹⁾ producere non potest. L. 24. D. eod.

1) testes de domo sua] Id est, eos, qui sunt in eiusdem potestate, non cognatos, puta filios aut nepotes. Sic enim Instit. 2. tit. 10. circa finem domesticos non admittit. Quare lib. 60. tit. 51. cap. 11. them. 2. quo dicitur, de furtis domesticis vilioribus publice quaeri non debere. Domestica autem sunt, quae servi dominis faciunt, vel liberti patronis, vel mercenarii conductoribus, apud quos degunt. Quare et lib. 16. tit. 8. cap. 4. et Institut. 2. tit. 5. et lib. 60. tit. 12. cap. 91. et tit. 17. cap. 7. them. 16. et 17. In actore domestica testimonia admitenda non sunt. Idem etiam in reo obtinet, ut a contrario sensu generaliter dictum dig. ait. Anonymi. Similiter de criminibus lib. 48. Digest. tit. 18. dig. 1. them. 2. et dig. 10. them. 3. seu lib. 60. tit. 50. ubi dicitur, neque de domo rei initium tormentorum sumi oportere.

XXIV. Arcad. Qui alicui causae patrociniū praestitit¹⁾, vel executor litis fuit, in eadem testimonium non dicit. L. 25. D. eod.

1) qui — patrociniū praestitit] Patronus in negotio, cui patrociniū praestat, testimonium dicere non potest. Idem est et in causae executoribus.

Enantiophanis. Postulare est suum vel amici desiderium apud eum, qui iurisdictionem habet, exponere, vel alterius desiderio contradicere, ut lib. 3. tit. 1. dig. 1. Digesto autem 1. tit. 13. lib. 50. dicitur, postulare etiam esse, quoquo studio uti ad dicenda, quae necessaria sunt: et advocatum esse, qui litis causa adest, non etiam qui tractat.

XXV. Adversus testimonium scriptum¹⁾ non producitur testimonium non scriptum. Hoc autem intelligendum non est, cum testimonia scripta²⁾ sine testibus proferuntur: tunc enim non scriptae voci testibus, qui nunc producuntur, fides potius adhibe-

1) Sic lego. Fabr. ἐπισηθῶσιν. m) L. 23. legitur in Syn. p. 224. apud Blastarem Syntagm. Alphab. lit. A. cap. 8. in Beveregii Synod. T. II. P. II. p. 104. et apud Harm. I. 6. §. 45. n) Harm. ἐπὲρ αὐτοῦ, uti et Leuncl. in marg. Syn. emendat. o) L. 24. legitur in Syn. p. 224. et apud Blastarem I. I. in Beveregii Synod. I. I. p. 103. p) Syn. αὐτοῦ. Deest αὐτῷ apud Blast. q) Blast. παρῆγειν. r) Fabr. in marg. γρ. οὐ συγγενεῖς. s) Sic lego auctoritate textus, qui loco in scholio laudato extat. Pro οὐ δεῖ Fabr. οὐσας. t) Fabr. in marg. γρ. οἴκου. u) L. 25. legitur in Syn. p. 224. et Harm. I. 6. §. 46. uu) Lege τὸ αὐτό. In sequente scholio Fabr. primum habet συνηγορῆσαι, postea συνηγορεῖσαι, quod emendavi. v) Attaliata tit. 16. §. 13. L. 1. C. h. t. exhibet usque ad προσφέρεται, ut in textu, et addit: τοῦτο δὲ νοεῖ ἐπὶ συμβαλλίων καὶ ἀγράφου μαρτυρίας. Harm. I. 6. §. 57. initium ita habet: ἀγραφος μαρτυρία κατὰ ἔγγραφον μαρτυρίας τοχρῆν οὐ δύναται. Reliqua habet ut Attaliata.

ἐγγράφων δικαιωμάτων ἄγραφοι προσφέρονται μαρτυροῦνται, ὡς δεικνύσι τὸ μβ'. κεφάλαιον τοῦ παρόντος τιτ.

κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας] Ἄγραφος μαρτυρία κατὰ ἐγγράφου οὐ προσφέρεται. πλὴν ἴσθι, ὅτι φησὶν ἡ ιη'. διατάξεις τοῦ παρόντος τίτλου, ὡς ὁ ἐγγράφως χρεωστῶν εἰ δείξει, ὅτι ἄγραφως κατέβαλεν ἐπὶ ε'. μαρτύρων, ἐλευθεροῦνται τοῦ χρέους. τοῦτο δὲ νοεῖ, ἐὰν οἱ εἰρημένοι μάρτυρες εἴπωσιν, ὅτι παῖσιν τῇ καταβολῇ, ὡς δηλοῖ ἡ ν'. νεορᾶ. ὑπέειλε δὲ καὶ πρὸς τοῦτω^{vv)} καὶ τὸν διατιθέμενον ἐγγράφως, καὶ μετὰ ταῦτα λέγοντα ἐπὶ τριῶν μαρτύρων βούλεσθαι καταλυθῆναι τὴν αὐτῆν διαθήκην, ὡς κεῖται βιβ. ε'. τοῦ κώδικος τιτ. κγ'. διατ. κζ'. ἀνάγνωθι καὶ τὴν ιε'. διατ. τοῦ παρόντος τιτ. καὶ ρζ'. νεορῶν. τοῦτο κατὰ τὸ πόλαι κρατούμενον. σημεῖωσαι δὲ, ὅτι εἰς ἀνατροπὴν τῆς ἐγγράφου διαθήκης ἀρκουσι μάρτυρες ζ'. ὡν ἐνώπιον τὴν ἀνατροπὴν ὁ διατιθέμενος εἶπεν. [Sch. I. II. 561.]

ὅτε μαρτυρία ἐγγράφοι] Τουτέστιν^{w)}, ὅταν ἀποδημῶσιν οἱ ὑπογράφοντες ἐν τῇ ἐγγράφῳ μαρτυρία, καὶ παραφύρηται τὸ ἐγγράφον. τότε γὰρ ἡ ἄγραφος φωνὴ τῶν μαρτύρων ἐστὶν εὐπιστοτέρα. [Sch. II. II. 561.]

Ἐὰν ἐν μέρει ἐμαρτυρίων προκομίσῃ, τὸ δὲ ἕτερον ἔχη μάρτυρας, τοὺς μάρτυρας ἡμεῖς προσεμέμεθα, ἢ τὰ ἐμαρτυρία. εἰ γὰρ καὶ τῷ νόμῳ εἴρηται, ὅτι κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἄγραφος μαρτυρία οὐ προσφέρεται, ἀλλ' οὐ περὶ τῶν ἐμαρτυριῶν εἴρηται, ἀλλὰ περὶ ἐτέρων δικαιωμάτων, γαμικῶν συμφώνων, πρᾶσεων, δωρεῶν, ἀνταλλαγῶν καὶ τῶν ὁμοίων. ἐπὶ δὲ τῶν ἐμαρτυριῶν ἡ ἄγραφος μαρτυρία τῶν παραγνωμένων μαρτύρων εὐπιστοτέρα ἐστὶ τῶν ἐμαρτυριῶν, καθὸ τὰ μὲν ἐμαρτυρία εἰσὶν ψιλὰ γράμματα καὶ ἀβέβαια, ἢ δὲ παρισταμένη καὶ ἐρωτημένη μαρτυρία σταθερά. [Sch. II. II. 561.]

Ἐγγράφος μαρτυρία ἐστὶ τὸ μετὰ τῶν ἐμαρτυριῶν παρῆναι καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπογράφοντας ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐμαρτυρίαῖς ἄγραφος δὲ τὸ χωρὶς ἐμαρτυριῶν παρῆσθαι τοὺς μάρτυρας. τότε γὰρ ἡ ἄγραφος φωνὴ κρείττων ἐστὶ τῆς ἐγγράφου. οἷον αὐ μὲν ἐμαρτυρίων κομίζων μάρτυρας οὐ προσήγαγες, ἐγὼ δὲ μάρτυρας κομίζων ἐμαρτυρίων οὐκ ἐκομίσαιμι. κατ' ἐγγράφου μαρτυρίας τῆς ἐχούσης τὸ ἀξιόπιστον καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγράφων^{x)} μαρτύρων, ἄγραφος μόνη μαρτυρία οὐ προσφέρεται ἢ χωρὶς οὐσα δικαιωμάτων. τότε δὲ προσφέρεται κατὰ τῆς ἐγγράφου, ὅτε ἡ ἐγγράφος ἀπορεῖ μαρτύρων. [Sch. II. II. 561. sq.]

L. 2. C. IV. 20. κζ'. Τὸ κατὰ πόδας. Ἐὰν ζήτησίς σοι περὶ εὐγενείας γένηται, ἀσφάλισαι τὴν δίκην συμβολαίοις καὶ ἐλέγχοις, οἷς νομίζεις. μόνου γὰρ μάρτυρες εἰς εὐγενείας ἀπόδειξιν οὐκ ἀρκοῦσι.

ἐὰν ζήτησίς σοι περὶ εὐγενείας γένηται] Θεόδοσος. Ἐν τῇ περὶ εὐγενείας δίκῃ οὐκ εἰσὶ μόνου δεκτοὶ καὶ προσφερόμενοι μάρτυρες, ἀλλὰ καὶ ἰστρομέντων χρεῖα πάντως, μὴ ὅν ἐναντιωθῆ σοι ἡ διατάξις ιε'. τοῦ κωδ. τιτ. τοῦ παρόντος βιβ. τὸ γὰρ ἐνταῦθα λεχθὲν ἰδικὸν δέξαι ἐπὶ εὐγενείας. ἀνάγνωθι καὶ βιβ. ζ'. τιτ. ιδ'. διατ. ε'. καὶ τιτ. ιε'. διατ. δ'. καὶ μέμνησο καὶ τῆς γ'. διατ. τοῦ μβ'. τιτ. τοῦ β'. βιβ. [Sch. m. II. 562.]

Θαλαλαίου. Σημεῖωσαι τὸ νόμιμον τῆς διατάξεως. ξέρον γὰρ ἐστὶ καὶ ἀλλαγῶ οὐδαμῶς κείμενον, εἰ μὴ μόνον ἐν βιβ. κ'. τιτ. δ'. οἷτως ἔχει ὁ Ἀνατόλιος^{xx)}. ἡ εὐγενεία διὰ συμβολαίων καὶ ἐτέρων ἀποδείξεων ὀφείλει δεικνύσθαι. μόνου γὰρ μάρτυρες οὐκ ἀρκοῦσιν εἰς τὸν περὶ εὐγενείας λόγον. [Sch. m. II. 562.]

L. 3. C. eod. κζ'. γ) Αἱ οἰκειακαὶ μαρτυρία ἀποδοκιμάζονται.

αἱ οἰκειακαὶ μαρτυρία] Θεόδοσος. Οἰκειακὰς μαρτυρίας οἱ νόμοι οὐ δέχονται. ὁμοίον ἔγνωσ ἐπὶ συμβολαίων ἐν τῇ ε'. διατ. τοῦ παρόντος τιτ. ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὴν ι'. διατ. τοῦ παρόντος τιτ. λέγουσαν, μὴ δύνασθαι τινα οἰκειῶ φάκτω μαρτυρεῖν. καὶ σημείωσαι, καὶ εἰπέ, ὅτι οἰκειὰ μαρ-

tur: sed cum adversus alia quaedam instrumenta producuntur testimonia non scripta, ut ostendit cap. 42. huius tituli.

1) adversus testimonium scriptum] Testimonium non scriptum adversus testimonium scriptum non profertur. Verum scias, const. 18. huius tituli dici, eum, qui debeat ex scripto, si ostenderit, solutionem sine scriptis se fecisse coram quinque testibus, liberari debito. Hoc autem intellige, si testes supradicti dicant, se solutioni interfuisse, ut ostendit Novella 90. Praeterea excipe eum, qui testamentum in scriptis fecerat, postea autem coram tribus testibus dicit, se nolle id testamentum valere, ut habetur lib. 6. Codicis tit. 23. const. 27. Lege et const. 15. huius tit. et Nov. 107. Hoc secundum ius, quod olim obtinuit. Nota autem, ad infrimandum testamentum in scriptis factum septem testes sufficere, coram quibus testator dicat, se nolle id valere.

2) cum testimonia scripta] Hoc est, cum in praesenti non sunt, qui testimonio scripto subscripserunt, et profertur testimonium scriptum. Tunc enim non scripta vox testium fide dignior est.

Si una pars testationem proferat, altera vero testes habeat, testes magis admittimus, quam testationes. Licet enim lex dicat, adversus testimonium scriptum testimonium non scriptum non produci, non tamen de testationibus id dictum est, sed de aliis instrumentis, pactorum nuptialium, venditionum, donationum, permutationum, et aliis similibus. In testationibus autem non scriptum testimonium testium praesentium fide dignius est, quam testationes, quatenus testationes nudae litterae sunt et incertae, testimonium autem eorum, qui praesentes sunt, quique interrogantur, firmum.

Testimonium scriptum est, cum una cum testationibus adsunt hi, qui eiusmodi testationibus subscripserunt: non scriptum autem, cum sine testationibus testes adsunt: tunc enim non scripta vox melior est scripta: ut puta, tu testationes ferens testes non producebas, ego vero testes ferens testationem non protuli. Adversus testimonium scriptum, quod et ipsorum testium fide munitum est, nuda testium vox et sine instrumentis non producitur. Tunc autem contra testimonium scriptum profertur, cum instrumentum testibus destitutum est.

XXVI. Τὸ κατὰ πόδας. Si tibi controversia ingenuitatis fiat¹⁾, defende causam instrumentis et argumentis, μόνου testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt.

1) si tibi controversia ingenuitatis fiat] Theodorus. In controversia ingenuitatis soli testes, qui producuntur, non admittendi sunt, sed omnino opus est instrumentis. Ne igitur obstare tibi videatur const. 15. tit. 21. huius libri. Quod enim hoc loco dicitur, speciale accipe in ingenuitate. Lege etiam lib. 7. tit. 14. const. 5. et tit. 16. const. 4. et memineris etiam const. 3. tit. 42. lib. 2.

Thalelaei. Nota ius constitutionis: novum enim est, nec alibi extat, quam lib. 21. tit. 4. Sic habet Anatolius. Ingenuitas instrumentis et aliis probationibus ostendi debet: nam soli testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt.

XXVII. Domestica testimonia¹⁾ improbantur.

1) domestica testimonia] Theodorus. Domestica testimonia leges non admittunt. Simile didicisti de instrumentis const. 5. tituli praecedentis. Lege autem et const. 10. huius tituli, qua dicitur, non posse quem in facto proprio testimonium dicere. Et nota,

vv) Fabr. τούτου. w) Fabr. in marg. „Sic repono in versione: Non est, cum testimonia scripta sine testibus profertur: tunc enim etc.“ x) Fabr. in marg. γο. ἐγγο. xx) Fabr. Ἀνατόλιος. y) L. 3. exhibetur in Syn. p. 224. et Harm. I. 6. §. 48. Apud Harm. haec adduntur: ὅταν δηλονότι μέλλῃ τι κῦσθαι ὁ τὴν μαρτυρίαν προφέρων.

τυρία ἐν ἀλλοτρίῳ φράκῳ δεκτέα ἐστίν. οὕτω γὰρ νόει τὸ εἶρη-
μένον ἐνταῦθα. καὶ τοῦτο μὲν περὶ μαρτύρων. ἴσθι δὲ, ὅτι
καὶ ὑπὸ οὐκείῳ φράκῳ καλῶς ἐρωτᾶται τις, κἂν δοῦλος ᾦ,
ὡς φησὶν ἡ ζ'. διατ. τοῦ παρόντος τίτλου. ἢ καὶ ἀνάγνωθι.
[Sch. n. II. 562.]

Ὡστε οὔτε μισθωτοὺς χορῆ δέχεσθαι. ἀνάγνωθι γὰρ βιβ. ξ'.
τι. α'. κεφ. α'. θεμ. β'. καὶ βιβ. ιθ'. τι. ι'. κεφ. λα'.
θεμ. ς'. [Sch. n. II. 562.]

Θαλελαίου. Ἐγγὼς ἐν τῷ δὲ τεσταμέντῳ, ἦτοι βιβ. λε'.
τι. α'. κεφ. κ'. τίνες οὐκ εὐκατακτοὶ μαρτυροῦσι, καὶ τίνες ἀπο-
δοκιμαζοῦνται, ὅτε μέλλει τι κᾶσθαι ὁ τὸν μάρτυρα προσφέ-
ρων. οὕτω γὰρ ἐκεῖ εἰρήται. [Sch. n. II. 562.]

κη'. Ἐάν τις ἐνὸς ἀνθρώπου κατὰφθεσιν ἐν ἐκσφρα-
γίσματι προφέρῃ, οὐκ ἔστι δεκτὴ ἢ τοιαύτη μαρ-
τυρία.

Ἐάν τις ἐνὸς ἀνθρώπου] Θεοδώρου. Ἐκμαρτύριον
καθ' ἑαυτὸ οὐ δεκτόν. καθὼς²⁾ εἶπε καθ' ἑαυτὸ. δικαστίζει
γὰρ ἡ γ'. νεορά, ὡς ἐάν οἷον τριῶν μαρτύρων κατὰφθεσιν καὶ
ὑπογραφῆν τὸ ἐκμαρτύριον, ἐρωταί. [Sch. n. II. 562.]

Θαλελαίου. Τὸ κατὰ πόδας. Μόνον ἐνὸς ἀνθρώπου μαρ-
τυρίαν προσφερομένην, καὶ μὴ ἄλλοις νομίμοις βοηθήμασι τῆς
αἰτίας ἀποδεικνυμένης, μηδεμίαν εἶναι ὁπίης ὁμολογημένην
ἐστίν. [Sch. n. II. 563.]

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο εὐρήσομεν καὶ κατωτέρω περὶ τινος
οἰκεία φωνὴ μαρτυροῦντος, ὅτι οὐ πιστεύεται. εἰ δὲ ἐστὶν
ἄλλη βοήθεια ἐν τῇ δίκῃ, τοῦτέστιν, ἐάν προσκεῖται καὶ ἄλλη
μαρτυρία, ἢ δυνατὸν καὶ ἐτέρως δειχθῆναι τὸ ἀληθές, τότε
καὶ τὴν τοιαύτην μαρτυρίαν δεχόμεθα. [Sch. n. II. 563.]

κατὰφθεσιν ἐν ἐκσφραγίσματι] Ἴπτοι χάριτην ἐπι-
σφραγισμένον παρὰ τοῦ προφέροντος. [Sch. p. II. 563.]^{a)}

κθ'.^{b)} Οἱ μάρτυρες οἱ κατὰ χάριν ἢ διὰ δυνα-
στείαν τινὸς μαρτυροῦντες οὐ πιστεύονται.

κατὰ χάριν] Οὔτε ὁ κατὰ χάριν οὔτε ὁ διὰ δυναστείαν
μαρτυρῶν δεκτὸς ἐστίν. [Sch. q. II. 563.]

ἢ διὰ δυνατείαν] Λιὰ τοὺς δυναμένους κελύεσθαι,
ὡς κεφ. ς'. ἢ διὰ φόβον τοῦ, ὑπὲρ οὗ μαρτυροῦσιν. [Sch. r.
II. 563.]

λ'.^{c)} Οἱ ἀνιόντες καὶ οἱ^{d)} κατιόντες κατ' ἀλλήλων
οὔτε βουλόμενοι δύνανται μαρτυρῆσαι.

οἱ ἀνιόντες καὶ οἱ κατιόντες] Λέγουσι τινες, ὅτι
οἱ ἀνιόντες καὶ κατιόντες ἐπὶ τῶν ἐγκληματικῶν οὔτε βουλό-
μενοι κατ' ἀλλήλων δύνανται μαρτυρεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν χρημα-
τικῶν ὑπὲρ ἐκείνων δὲ^{dd)} μαρτυρεῖν οὐ κερᾶνται. ὡς αὐτοὶ
καὶ οἱ ἀπελεύθεροι. καὶ πρὸς ἀντίστασιν ὧν λέγουσι, προσφε-
ροῦσι τὸν ι'. τι. τῆς β'. ἰνστιτουτίονος, οὐκ εὐκατακτοὶ μαρτυρίας
ἐμνηνεύοντα οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς
ἐν ὑπεξουσιότητι καὶ δεχομένοι τὰς παρὰ τῶν ἀντεξουσιῶν
παίδων ἐν διαθήκαις πατρικαῖς μαρτυρίας, ἔξ ἀντιδιαστολῆς
ἐν οἷς λέγεται, ὅτι ὑπεξουσιῶς τοῦ τελευτῶντος οὐ μαρτυρεῖ
ἐν αὐτοῦ διαθήκῃ. ὅρα καὶ τὴν παράφρασιν καὶ τὸν ἐν τῷ κη'.
κεφ. τοῦ ι'. τι. τοῦ ξ'. βιβ. πάλαιον ὑποτιθέμενον νόμον ἀπε-
λευθεροῦν παραθέντα παρὰ τοῦ ἰδίου πάτρωνος^{e)}, καὶ δέχον-
ται τὸ β'. θεμ. τοῦ κ'. κεφ. τοῦ α'. τι. τοῦ λε'. βιβ. ἄλλοι
δὲ λέγουσι, μὴδ' ἄλλως τοῦτους τοὺς ἀνω ἠρηθέντας ἢ κατ'
ἀλλήλων, ἢ ἐπὶ ἀλλήλων μαρτυρεῖν, φάσκοντες, ὅτι καὶ οἱ
κατὰ χάριν ἢ φίλων μαρτυροῦντες οὐ δέχονται, πολλῶ μᾶλλον
αὐτοὶ οὐ δεχθήσονται. ἐν ποίοις γὰρ ἄλλοις μάρτυσι πρόληψις
φίλιας ἢ χάριτος ῥητοτέρα, ἢ ἐν συγγενεῖσι μαρτυροῦσιν ὑπὲρ
ἀλλήλων; [Sch. s. II. 563.]

λα'.^{f)} Οὐδέεις ἀπαιτῆται καθ' ἑαυτοῦ μάρτυρας

et dicas, domesticum testimonium in alieno facto ad-
mittendum esse. Sic enim accipe, quod hoc loco dici-
tur. Atque haec de testibus. Scias autem, pro facto
suo recte quem interrogari, quamvis servus sit, ut ait
const. 7. huius tituli, quam etiam lege.

Itaque neque mercenarii admittendi sunt. Lege enim
lib. 60. tit. 51. cap. 11. them. 2. et lib. 19. tit. 10.
cap. 31. them. 9.

Thalaelai. Didicisti libro de testamentis, seu lib. 35.
tit. 1. cap. 20. quanam domestici testimonium dicant, et
quinam improbentur, cum is, qui testem producit, ali-
quid acquisiturus est. Sic enim ibi dicitur.

XXVIII. Si quis unius hominis¹⁾ depositionem L. 4.
obsignatam²⁾ proferat, non est admittendum eius- C. IV. 20.
modi testimonium.

1) si quis unius hominis] Theodori. Testatio
per se admitti non debet. Recte dixit, per se. Nam
distinguit Novella 90, ut si testatio trium testium de-
positionem et subscriptionem habeat, valeat.

Thalaelai. Τὸ κατὰ πόδας. Solam unius hominis tes-
tationem prolatam, nec aliis legitimis adminiculis causa
approbata, nullius esse momenti certum est.

Eiusdem. Hoc etiam inveniemus inferius de quodam,
qui sua voce testatur, quod fidem non habeat. Sin autem
aliud adminiculum sit in lite, hoc est, si aliud
quoque testimonium adiciatur, aut veritas aliter ostendi
possit, tunc eiusmodi quoque testimonium admittimus.

2) depositionem obsignatam] Seu chartam
ab eo, qui profert, obsignatam.

XXIX. Eis testibus, qui ob gratiam¹⁾ vel po- L. 5.
tentiam²⁾ alicuius testimonium dicunt, fides non ad- C. eod.
hibetur.

1) ob gratiam] Neque qui per gratiam, neque qui
propter potentiam testimonium dicit, admittendus est.

2) vel potentiam] Propter eos, quibus imperari
potest, ut cap. 6. vel propter metum eius, pro quo tes-
timonium dicunt.

XXX. Parentes et liberi¹⁾ invicem adversus se L. 6.
nec volentes²⁾ testimonium dicere possunt. C. eod.

1) parentes et liberi] Dicunt quidam, parentes
et liberos in causis criminalibus adversus se nec volen-
tes testimonium dicere posse: in pecuniariis autem non
prohiberi pro se testimonium perhibere. Itidem et li-
berti. Et ad probationem eorum, quae dicunt, adfe-
runt tit. 10. Institutionis 2. qui domestica testimonia
interpretatur non ex cognatione, sed ex coniunctione
per patriam potestatem: et ex eo, quod dicitur, eum,
qui in potestate testatoris est, in eius testamento tes-
tem adhiberi non posse, a contrario sensu testimonium
filiorum emancipatorum in paternis testamentis admit-
tunt. Similiter proferunt etiam antiquum in cap. 28. tit.
50. lib. 60. fingentem filium libertum productum a patre
suo. Admittunt quoque them. 2. cap. 20. tit. 1. lib. 35.
Alii vero dicunt, supradictas personas neque adversus
se, nec pro se invicem testimonium ferre, dicentes, si
non admittantur, qui gratiae vel amicitiae causa testi-
monium dicunt, multo minus hos admittendos esse. In
quibus enim aliis testibus praesumptio amicitiae vel gra-
tiae magis statuenda est, quam in cognatis pro se invi-
cem testimonium dicentibus?

XXXI. Nemo cogitur contra se¹⁾ testes pro- L. 7.
ferre. C. eod.

z) Fabr. in marg. γρ. καλῶς. a) Scholium, quod litera o. insignitum est, apud Fabrotum non extat. b) L. 5. C. h. t. totidem verbis legitur in Syn. p. 224. c) L. 6. legitur iisdem verbis in Syn. p. 224. et Harm. I. 6. §. 35. d) οἱ δεστ in Syn. et Harm. dd) Lege ἐπὶ δὲ τῶν χρημ. ὑπὲρ ἐκείνων κ. τ. λ. omisso verbo κατ. e) Fabr. in marg. γρ. πατρός. Pro παραθέντα lege παραχθέντα. f) L. 7. C. h. t. legitur in Syn. p. 224. Harm. I. 6. §. 47. Attal. tit. 16. §. 15. Sententiam tradit et Harm. I. 2. §. 16.

προσαγαγείν^ε)· ἀλλὰ χρη^η) τὸν ἐνάγοντα, ὡς βούλεται, συστήσαι^ι) τὰς ἰδίας δικαιολογίας.

οὐδ' εἰς ἀπαιτεῖται καθ' αὐτοῦ] Θεόδωρος. Οὐδὲ εἰς ἀναγκάζεται καθ' αὐτοῦ^ι) φέρειν μάρτυρας, ἀλλ' οὐδὲ μὴν δικαίωμα, ὡς ἔγνω βιβ. β. tit. α'. διατ. δ'. πλὴν ἔγνω ἐκ τῆς α'. διατ. τοῦ αὐτοῦ tit. καὶ βιβ. ὅτι ἀναγκάζεται τις φέρειν λόγους καθ' αὐτοῦ. τοῦτο δὲ δηλοῖ καὶ ἡ δ'. διατ. τοῦ κα. tit. τοῦ παρόντος δ'. βιβ. [Sch. t. II. 563.]

L. 8. ββ. κ) Τὸν δούλου μὴδὲ ὑπὲρ τοῦ δεσπότου, C. IV. 20. μὴδὲ κατὰ τοῦ δεσπότου δύνασθαι ἐρωτηθῆναι οὐκ ἀμφιβάλλεται· ὑπὲρ δὲ οἰκείου φάκτου δύνασθαι αὐτοὺς ἐρωτᾶσθαι, πάλιν οὐκ ἀμφιβάλλεται.

τοὺς δούλους μὴδὲ ὑπὲρ τοῦ δεσπότου] Περιέχονται τοῖς δικαιώμασι καὶ οἱ μάρτυρες, ἀλλ' οὐ πάντοτε· ὡς περὶ οὐδὲ ὧδε, δοῦλος οὔτε ὑπὲρ δεσπότου, οὔτε κατὰ δεσπότη^κ) μαρτυρεῖ. ὑπέξελε δὲ τὸ ἐρωτημένον ἐν τῷ θ'. βιβ. tit. μ'. διατ. β'. ὅτι καλῶς μαρτυρεῖ καὶ δοῦλος ὑπὲρ τοῦ ἰδίου δεσπότου περὶ τῆς τουτέλης. καὶ τὰυτα μὲν περὶ χρηματικῶν νόμι. [Sch. u. II. 564.]

μὴδὲ κατὰ τοῦ δεσπότου] Κεῖται δὲ ἐν τῷ αὐτῷ θ'. βιβ. tit. μ'. διατ. α'. ὡς κατὰ δεσπότου καλῶς μαρτυρεῖ καὶ βασανίζεται δοῦλος ἐπὶ τῆς μοιχείας, καὶ ἐπὶ τῆς βλάβης τῶν κτηνῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ καθουσίσεως. ἴστέον, ὅτι φησὶν ἡ γ'. νεαρά, μὴ δέχεσθαι τὸν τῇ ἀληθείᾳ ὄντα δοῦλον ἐν μαρτυρίᾳ. [Sch. x. II. 564.]

ὑπὲρ δὲ οἰκείου φάκτου] Θαλαλαίου. Τί ἐστιν ἄρα περὶ φάκτου οἰκείου; νόμισον, ὅτι κελευσθεὶς παρὰ τοῦ δεσπότου ἐφώνησεν, ἢ ἄλλο τι ἡμαρτεν. ἐρωτώμενος περὶ οἰκείου φάκτου δύναται καὶ τοῦ δεσπότου μνημονεύσαι. εἰ πάλιν ἐρωτώμενος, εἰ ἐφυγε πρὸ τῆς προκαταρξέως^λ) λέγων, ὅτι ἐφυγε, βλάπτει τὸν πρῶτ. ν. τοίγε βλάπτει τὸν ἀγοραστήν λέγων πολλὰκις, ὅτι οὐκ ἐφυγε. τοῦτο δὲ τὸ θέμα εἴρηται ἐν τῷ ζ'. διγ. τοῦ τι. γ'. τοῦ κβ'. βιβ. τῶν διγ. καὶ ὅτι ἡ ἐμβασανος αὐτοῦ μαρτυρία πιστεύεται. [Sch. y. II. 564.]

Ἐπὶ οἰκείου φάκτου δοῦλος καλῶς ἐπερωτᾶται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασανίζεται, ὡς φησὶν ἡ ιε'. διατ. τοῦ μ'. tit. τοῦ θ'. βιβ. καὶ τὰυτα νόμι ἐφ' ὧν θεμάτων ἐλέχθη. [Sch. y. II. 564.]

Ἐπιβ. βιβ. ζ'. tit. ν'. κεφ. λζ'. δόσεις δοῦλος ἐρωτᾶται περὶ ἰδίας πράξεως, εἰ καὶ συμβάλλεται τῷ δεσπότη, ἢ βλάπτει αὐτὸν ἢ ἐπερωτῆσις, δεχόμεθα αὐτήν. καὶ κεφ. αὐτοῦ κθ'. οὐδὲ βουλομένου τοῦ δεσπότου ἐρωτᾶται κατ' αὐτοῦ ἢ κατὰ δεσποίνης ὁ δοῦλος. καὶ κεφ. αὐτοῦ λς'. τοὺς δούλους οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν δεσποτῶν, ὧν ἐν τῇ δεσποτείᾳ ὑπῆρχον, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ ἐκείνων, ὧν πρότερον ἦσαν, δύνασθαι ἐρωτᾶσθαι ὡμολογηται. καὶ κεφ. αὐτοῦ κγ'. δοῦλος κατὰ δεσπότου οὐ βασανίζεται, εἰ μὴ μόνον ἐπὶ τῷ περὶ μοιχείας καὶ καθουσίσεως. ἐάν δὲ πρὸς οἷς ὁ δοῦλος κατέθετο κατὰ τοῦ δεσπότου, εἰ καὶ ἕτεροι ἀποδείξεις, οὐ δυνάμεθα τὰς ἄλλας ἀποδείξεις διαβάλλειν ἐξ ὧν ὁ δοῦλος κατέθετο. ἐν δὲ ταῖς χρηματικαῖς δίκαις οὐδὲ ἐν ἀπορία ἀποδείξεων χρη^η) τοὺς δούλους κατὰ τῶν δεσποτῶν ἐρωτᾶσθαι. ζῆτει βιβ. ζ'. tit. ν'. κεφ. κγ'. ἐπὶ γὰρ τρωτὶ μόνοις, τὸ τοιοῦτον φησὶ κεφάλαιον, δύναται κατὰ τοῦ δεσπότου μαρτυρεῖν. ὑπὲρ δεσπότου δὲ μαρτυρεῖ ἐπὶ μόνῃς τῆς τουτέλας, ἢ γον τῆς ἐπιτροπῆς ἀγωγῆς, μαρτυροῦν κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου ὑπὲρ τοῦ ἀνήθου αὐτοῦ δεσπότου. ζῆτει βιβ. λη'. tit. θ'. κεφ. λς'. [Sch. y. II. 564. sq.]

ὑπέξελε τὸ ἐρωτημένον βιβ. ζ'. tit. ν'. κεφ. κγ'. καὶ κδ'. ὅτι οὔτε κατὰ ἐπιτρόπου τῶν δεσποτῶν, οὔτε κατὰ μητρός δύναται οἱ δοῦλοι αὐτῶν βασανισθῆναι, εἰ μὴ ἄρα ἡ περὶ ἐπιτροπῆς ἀγωγή κινεῖται. σημειῶσαι περὶ τούτου, πότε δύναται δοῦλος ἐρωτᾶσθαι κατὰ δεσπότου καὶ βασανισθῆναι. ζῆτει βιβ. ζ'. tit. ν'. κεφ. ιζ'. θεμ. α'. καὶ β'. καὶ κεφ. αὐτοῦ κγ'. καὶ βιβ. λη'. tit. θ'. κεφ. λς'. καὶ βιβ. λε'. tit. ις'. κεφ. ζ'. θεμ. α'. καὶ βιβ. ζ'. tit. ν'. κεφ. κε'. καὶ βιβ. λς'. tit. ζ'. κεφ. λγ'. θεμ. τελευτ. καὶ βιβ. ε'. tit. δ'. κεφ. κ. περὶ δὲ τού, πότε οὔτε βασανίζεται, οὔτε ἐρωτᾶται, ζῆτει βιβ. ζ'. tit. ν'. κεφ. γ'. καὶ κεφ. θ'. θεμ. β'. καὶ κεφ. ιη'. θεμ. ε'. ζ'. καὶ κεφ. αὐτοῦ δ'. καὶ κδ'. κς'. κθ'. λς'. καὶ κεφ. αὐτοῦ θεμ. δ'. ἀναγκάως καὶ ε'. καὶ ζ'. καὶ ζ'. ι. ια'. ιβ'. ιγ'. ιδ'. περὶ δὲ τοῦ τὸν δοῦλον ἐρωτᾶσθαι δι' οἰκείου

ducere: sed actor, prout velit, allegationes suas firmare debet.

2) nemo cogitur contra se] Nemo cogitur adversus se testes producere, sed nec instrumenta, ut didicisti lib. 2. tit. 1. const. 4. Didicisti tamen ex const. 1. eiusdem tituli et libri, posse quem cogi, ut rationes suas adversus se proferat: quod et significat const. 4. tit. 21. huius lib. 4.

XXXII. Servos neque pro domino¹), neque adversus dominum²) interrogari posse, non ambigitur: pro facto autem suo³) interrogari posse, rursus non ambigitur.

1) servos neque pro domino] Instrumentis continentur etiam testes, sed non semper: quemadmodum quod hoc loco dicitur, servus neque pro domino, neque contra dominum testimonium dicit. Excipe autem, quod dicitur lib. 9. tit. 41. const. 2. servum pro domino suo recte testimonium dicere de tutela. Atque haec intellige de civilibus causis.

2) neque adversus dominum] Habetur autem eodem lib. 9. tit. 41. const. 1. servum recte testimonium dicere adversus dominum et torqueri de crimine adulterii et fraudati census, et maiestatis. Sciendum est, Novella 90. dici, eum, qui reapse servus est, ad testimonium non admitti.

3) pro facto autem suo] Thalelaei. Quid igitur est, pro facto suo? Puta, servum a domino iussum occidisse, vel aliquid aliud admisisse. Interrogatus de facto suo potest etiam domini mentionem facere. Vel rursus interrogatus, an fugerit ante venditionem, nocet venditori, si dixerit, se fugisse. Sane emtori nocet, si saepius dixerit, se non fugisse. Hoc thema extat dig. 7. tit. 3. lib. 22. Digestorum, et quaestioni eius per tormenta habitae credendum esse.

Pro facto suo servus recte interrogatur et torquetur, ut ait const. 15. tit. 41. lib. 9. quae intellige in casibus, de quibus dictum est.

Dicit lib. 60. tit. 50. cap. 37.: Quoties servus de facto suo interrogatur, etiamsi prosit vel noceat domino interrogatio, eum admittimus. Et cap. 29. eiusdem: Nec volente domino servus contra eum vel contra dominam interrogatur. Et cap. eiusdem 36.: Servos non solum pro dominis, in quorum dominio sunt, sed nec pro iis, quorum antea fuerunt, interrogari posse constat. Et cap. eiusdem 23.: De servo non habetur quaestio adversus dominum, nisi in crimine adulterii et laesae maiestatis. Sed si praeter id, quod servus deposuit contra dominum, aliae sint probationes, non possumus alias probationes reicere ex eo, quod servus deposuit. In pecuniariis autem causis nec inopia probationum servos contra dominos interrogari oportet. Quare lib. 60. tit. 50. cap. 23. quo dicitur, in tribus duntaxat servum adversus dominum testimonium dicere posse. Pro domino autem in sola tutelae actione testimonium dicit, perhibens id adversus tutorem pro impubere domino suo. Quare lib. 38. tit. 9. cap. 36.

Excipias, quod dicitur lib. 60. tit. 50. cap. 23. et 24. neque in tutorem dominorum, neque in matrem servorum torqueri posse, nisi tutelae agatur. Nota, quando servus adversus dominum interrogari et torqueri possit. Quare lib. 60. tit. 50. cap. 17. them. 1. et 2. et cap. eiusdem 23. et lib. 38. tit. 9. cap. 36. et lib. 35. tit. 16. cap. 6. them. 1. et lib. 60. tit. 50. cap. 25. et lib. 37. tit. 7. cap. 33. them. ult. et lib. 5. tit. 4. cap. 20. De eo autem, quando neque torqueri, neque interrogari possit, quare lib. 60. tit. 50. cap. 3. et cap. 9. them. 2. et cap. 18. them. 5. 6. 7. et cap. eiusdem 4. et 24. 27. 29. 36. et cap. eiusdem them. 4. necessario etiam 5. 6. 7. 10. 11. 12. 13. 14. Quando autem servus pro suo facto per tormenta interrogari possit, quamvis prosit vel noceat domino in-

g) Syn. προσαγαγείν. Attal. Harm. παρομαγείν. h) Attal. δει. i) Attal. συστήσασθαι. ii) Lege καθ' αὐτοῦ. k) L. 8. C. h. t. usque ad οὐκ ἀμφιβάλλεται extat in Syn. p. 224. kl) Lege δεσπότου. l) Fabr. in marg. ἴσ. πρώσιως.

φάκτου ἐμβασάνως, κἄν ἡ ἐρώτησις βλάπτει ἢ ὠφελεῖ τὸν δεσπότην, ζητεῖ βιβ. κβ. tit. α. κεφ. ζ. καὶ βιβ. ξ. tit. ν. κεφ. λζ. καὶ βιβ. ιθ. tit. ι. κεφ. λη. θεμ. β. καὶ βιβ. λζ. tit. ζ. κεφ. λγ. θεμ. τελευτ. καὶ βιβ. ξ. tit. ν. κεφ. α. θεμ. δ. [Sch. y. II. 565.]

Πολλὰ καὶ ἄλλα πρόσωπα κωλύονται κατ' ἀλλήλων μαρτυρεῖν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος tit. μὴ ἐναντιωθῆῖ σοι τὸ λγ. κεφ. λέγον, μὴ δύνασθαι τινα μαρτυρεῖν περὶ ἰδίου πράγματος· πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ ἐλευθεριῶν^{m)} διαλέγεται ἐκείνο τὸ κεφάλαιον. ἔπειτα δὲ ἄλλο ἐπὶ τὸ μαρτυρεῖν, καὶ ἄλλο τὸ ἐπερωτᾶσθαι. δούλος γὰρ καλῶς ἐπερωτᾶται, οὐ μέντοι γε καὶ μαρτυρεῖ. [Sch. y. II. 565.]

λγ. ^{ν)} Δεῖ τοὺς μάρτυρας πρότερον ὁμνύναι, πρὶν ἢ μαρτυρήσουσι. δεῖ δὲ τοῖς τιμιωτέροις μᾶλλον πιστεύειν^{ο)}. ἐνὸς δὲ μαρτυρία οὐκ ἔστι^{ρ)} δεκτὴ ἐν οἰκονομικῇ δίκῃ, κἄν συγκλητικός εἴη^{σ)}.

δεῖ τοὺς μάρτυρας πρότερον] Θεόδωρος. Ὁμνύσασαν παρὰ τοῦ δικαστοῦ⁹⁴⁾ οἱ μάρτυρες λέγειν, ἃ ἴσασιν, ἢ οὐδὲν περὶ τοῦ ζητουμένου ἐπίστασθαι. ὁμοίον φησὶν ἡ ις. διατ. τοῦ παρόντος tit. προσεχέτω δὲ ὁ δικάζων τῆς τιμωρίας τῶν μαρτύρων. ἀνάγκη καὶ τὴν ζ. νεοῖαν κελεύουσαν τοὺς μάρτυρας εἶναι ἀξιολόγους. [Sch. z. II. 565.]

Νικαίου. Ὅτι οὐκ οἶδασιν, δι' ἣν αἰτίαν προσεκήθησαν. τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις οὐ κρατεῖ, εἰ μὴ ἐπὶ τοῦ finium regundorum. ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἀνηρέθη τοῦτο ὁμνύνει τοὺς μάρτυρας, μὴ εἰδέναι, δι' ἣν αἰτίαν προσεκήθησαν τῷ δικαστῇ. [Sch. z. II. 565. sq.]

Νομίζω, ὅτι τοῦτο χάριαν εἶχε κατὰ τὸ παλαιόν, ὅτε καὶ ὁ ἐναγών καὶ ὁ ἐναγόμενος, καὶ οἱ τούτων συνήγοροι ἐν ἀρχῇ τοῦ δικαστηρίου πρὸ τῆς προκατάρξεως ὡμνον τὸν περὶ καλονομίας ὅρκον, καὶ καθ' ὁμοίτητα ἐκείνων οἱ μάρτυρες ἀπητόντο ὁμνύνει πρὸ τῆς μαρτυρίας. σχολαστικῶν οὖν τῶν περὶ καλονομίας ὅρκων, ὡν ἔφηρ, ἀκολούθως παρωράθη καὶ ὁ τοιοῦτος ὅρκος τῶν μαρτύρων. ἀνάγκη καὶ τὸν Ἀνατόλιον. ἔχει γὰρ οὕτω· δεῖ τὸν ἀρχοῦν πρὸ τοῦ μαρτυρῆσαι τινας ὅρκον ἀπαιτεῖν αὐτοῦς, καὶ τοὺς ἀξιολογότερους προτιθεῖσθαι. ἐπὶ δὲ μὴ πειθέσθω, κἄν συγκλητικός εἴη, ἢ τῆς λαμπρῆς βουλῆς. [Sch. z. II. 566.]

ἐνὸς δὲ μαρτυρία] Εἰς μόνος μάρτυς οὐ πιστεύεται, κἄν ἀξιωματικός εἴη. πλὴν σημειώσαι, ὅτι facile ἔχει τὸ πρῶτον σκέλος τῆς προκειμένης διατάξεως. εἰρηται γὰρ ἐν τῇ ις. διατ. τοῦ κα. tit. τοῦ παρόντος βιβ. ὅτι ἀρκεῖ μόνος ὁ ταβέλλιον ὁ γράψας τὸ συμβολαῖον πρὸς μαρτυρίαν ἐν τῇ συγκρίσει τῶν προσφερομένων συμβολαίων. καίτοι δὲ ἐν τῇ κβ. διατ. τοῦ αὐτοῦ tit. ὅτι ἐπὶ τῶν τραπεζικῶν λόγων ἀρκεῖ ὁμοίως ὁ καταγραφεύς, καίτοι εἰς νοεῖται. φησὶ δὲ ἡ β. διατ. τοῦ ξς. tit. τοῦ παρόντος δ. βιβ. ἐπὶ τῶν ἐμφυτευσῶν καὶ εἰς μόνος μάρτυς δεκτός ἐστιν. οὕτως οὖν νοεῖ τὸ facile ἐνταῦθα κείμενον διὰ τὰ εἰρημένα, κἄν ἐντέτακται τὸ omnino ἔργον μετὰ ταῦτα. ἀνάγκη δὲ καὶ βιβ. η. tit. γγ. διατ. λα. ἐνθα εἰρηται, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐγγράφων δωρεῶν δεκτός ἐστιν εἰς μόνος μάρτυς. φησὶ δὲ καὶ ἡ ιε. διατ. τοῦ παρόντος tit. ὅτι ἐπὶ τῶν εὐπροσδέκτων συμβολαίων οὐδὲ μαρτύρων χρεῖα ἐστὶ. καὶ σημειώσαι. [Sch. a. II. 566.]

Θαλειλαίου. Facile, εὐχερῶς, τοῦτο διὰ τὴν τοῦ ταβουλαρίου φωνὴν εἰρηται. ἐκεῖνος γὰρ καὶ εἰς ὧν δεκτός ἐστιν εἰς μαρτυρίαν. Ἰσηγόριος. Ἔστιν ὅτε καὶ ἕνα μάρτυρα δεχεται ὁ νόμος· οἷον ὅτε προσφέρει ὁ ἐμφυτευτής τὸν κανόνα, καὶ ὁ δεσποτὴς ἀναβάλλεται τούτον λαβεῖν, ὡς βιβ. κ. τοῦ β. tit. φησὶ κεφ. δ. καὶ ὅτε ἀρνείται τις ἰδίαν χεῖρα· πιστεύεται γὰρ ὁ μόνος συμβολαιογράφος, ὡς βιβ. κβ. tit. α. κεφ. οε. καὶ ὅτε ἀπαιτεῖται τις προσαναγεῖν ἐν δικαστηρίῳ δικαίωμα κατὰ τινας· πιστεύεται γὰρ τοῦ ἀρνησομένου τὰ κατάγραφα, καίτοι ἐνὸς ὄντος, ὡς βιβ. τοῦ αὐτοῦ καὶ tit. κεφ. π. καὶ ὅτε τὴν ἐγγράφον δωρεῶν ὑπογράψει τις κατὰ γνάμην τοῦ διορησμένου, ὡς βιβ. μς. τίτλη α. κεφ. νε. ξε. [Sch. a. II. 566. sq.]

terrogatio, quaere lib. 22. tit. 1. cap. 7. et lib. 60. tit. 50. cap. 37. et lib. 19. tit. 10. cap. 38. them. 2. et lib. 37. tit. 7. cap. 33. them. ult. et lib. 60. tit. 50. cap. 1. them. 4.

Plures quoque aliae personae prohibentur adversus se invicem testimonium dicere in principio huius tituli. Nec obstat tibi, quod dicitur cap. 33. non posse quem in re propria testimonium dicere: nam primum quidem caput illud loquitur de liberis hominibus. Deinde aliud est testimonium dicere, aliud interrogari. Servus enim recte interrogatur, nec tamen testimonium dicit.

XXXIII. Testes prius¹⁾, quam testimonium perhibeant, iusiurandum praestare debent. Honestioribus autem potius fides adhibenda est. Unius vero testimonium²⁾ in quacunque causa admitti non debet, quamvis senator sit.

L. 9. C. IV. 20.

1) testes prius] Theodorus. Iurent apud iudicem testes, se dicere, quae sciant, aut nihil eorum se scire, quae interrogantur. Simile ait const. 16. huius tituli. Iudex autem spectet honestatem testium. Lege etiam Novellam 90. quae iubet, testes esse idoneos.

Nicaei. Iurent, se nescire, quam ob rem acciti sint. Hoc autem in aliis non obtinet, praeterquam in iudicio finium regundorum. Nam in aliis sublatum est, ut testes iurent, se nescire, propter quam causam ad iudicem evocati sint.

Ego puto, quae olim locum habuisse, cum actor et reus, et eorum advocati, initio iudicii ante litem contestatam de calumniis iusiurandum praestabant, et eorum exemplo iusiurandum exigebatur a testibus, priusquam testimonium perhiberent. Cum igitur eiusmodi iusiurandum de calumniis cessaverit, per consequentias etiam hoc testimonium iusiurandum neglectum est. Lege et Anatolium. Sic enim habet: Magistratus prius, quam aliqui testimonium perhibeant, iusiurandum ab eis exigat, et fide digniores praeferat. Uni autem non credat, etiamsi senator sit, vel praeclearae curiae.

2) unius vero testimonium] Uni tantum testimonium non creditur, quamvis in dignitate positus sit. Nota tamen verbum facile in prima parte constitutionis propositae. Dicitur enim in const. 16. tit. 21. huius libri, solius tabellionis, qui instrumentum conscripsit, testimonium sufficere in comparatione instrumentorum, quae proferuntur. Dicitur et const. 22. eiusdem tituli, in rationibus argentariis similiter sufficere eum, qui scripsit, quamvis solus sit. Ait autem et const. 2. tit. 66. huius lib. 4. in emphyteusibus unum tantum testem esse admittendum. Sic igitur accipiendum est, quod hoc loco dicitur, facile, quamvis postea insertum sit verbum omnino. Lege etiam lib. 8. tit. 53. const. 31. in donationibus, quae ex scripto conficiuntur, unum testem esse admittendum. Dicit et const. 15. huius tit. nec testibus opus esse, si instrumentum eiusmodi sit, ut reprobari non possit. Quod nota.

Thalelaii. Facile propter tabularii vocem dicitur: ille enim et solus ad testimonium admittendus est. Gregorius. Interdum unum duntaxat testem lex admittit: ut puta, cum emphyteuta canonem offert, et dominus eum accipere cunctatur, ut lib. 20. tit. 2. cap. 4. dicitur, et cum quis negat manum suam: nam creditur soli tabellioni, ut lib. 22. tit. 1. cap. 75. et cum ab aliquo petitur, ut instrumentum in iudicio adversus aliquem edat: nam creditur scripturae argentarii, licet solus sit, ut eiusdem lib. et tit. cap. 80. et cum quis donatoris voluntate subscripsit instrumento donationis, ut lib. 47. tit. 1. cap. 55. 65.

m) Fabr. in marg. ἕως ἐλευθεριῶν. n) L. 9. C. h. t. totidem verbis legitur in Balsamonis Comm. ad Phot. Nomocan. Tit. IX. cap. 2. in Voellii et Iustelli Bibl. Iur. Can. T. II. p. 965. Syn. p. 224. sq. Harm. I. 6. §. 21. et in Blastaris Syn-tagm. Alphab. lit. A. cap. 8. in Beveregii Synod. T. II. P. II. p. 103. Apud Attal. tit. 16. §. 14. legitur: ἢ τοῦ ἐνὸς μαρτυρία ἀποδοκιμάζεται. ο) Blast. τοῖς τιμιωτέροις δὲ μᾶλλον πιστεύειν omisso δεῖ. p) Syn. ἔστιαι. q) Blast. εἰ. qq) Lega τῷ δικαστῇ et postea τῇ τιμιώτητι.

I. 10. λδ'. Οὐδεις εἰς ἴδιον πρᾶγμα δύναται μαρτυ-
C. IV. 20. ρῆσαι.

οὐδεις εἰς ἴδιον πρᾶγμα] Εἰ γὰρ ἡ γ' διατάξις βούλεται μὴ δεχθῆναι τὰς οικειὰς μαρτυρίας, πολλῶ μάλ-
λόν τις ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρῶν εὐπρόσδεκτος οὐκ ἔστιν ἀνά-
γνωθι καὶ βιβ. ζ. τιτ. α. κεφ. μδ. ὁ φησι· περὶ ὧν πρό-
της ἀρχῆς συνήλαξαν οἱ σύνεδροι, ἢ οἱ ἀπελευθέρου αὐτῶν,
μὴ δικάζεσθαι. ἀλλ' οὐδὲ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῶν ἀπελευ-
θέρων διὰ τὸ προκειμένον κεφάλαιον· οὔτε μὴν ὁ κοινῶς
ὑπὲρ τοῦ συγκοινωνοῦ. [Sch. b. II. 567.]

I. 11. λε'. Ἐὰν ἐλευθέροι τινες εἰς μαρτυρίαν καλῶν-
C. eod. ται, μὴ ὡς κοινῶν τοῦ πλάσματος¹⁾, ἀλλὰ μόνον
διὰ εἶδησιν μαρτυρῆσαι, χρῆ αὐτοῖς ἀναλώματα προσ-
τάξει τοῦ ὄρχοντος χορηγεῖσθαι. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ
ἐγκληματικῶν, ἀλλὰ καὶ χρηματικῶν αἰτιῶν τοῦτο
κράτει· εἰ καὶ ἐν χρηματικῇ δίκῃ μάρτυρες παρὰ θα-
τέρου μέρους ὀφείλουσι προσερχθῆναι.

Ἐὰν ἐλευθέροι τινες] Θεοδώρου. Κρίσει τοῦ δι-
κάζοντος λαμβανέτωσαν δαπανήματα οἱ μαρτυροῦντες πίστη
δίκη περὶ τοῦ παράγοντος αὐτοῦ· εἰ μὴ ἄρα μαρτυροῦσι
πταίσματι τινι, οὐ καὶ μετέχουσι. [Sch. c. II. 567.]

Τὸ κατὰ πόδας. Ἐπειδὴ ἐλευθέροι μάρτυρες εἰς τὰς δι-
κὰς τὰς ἀλλοτρίας αἰτοῦνται, εἰν κοινῶν καὶ μετοχοῦ τοῦ
ἐγκλήματος μὴ ἔσονται, ἀλλὰ πίστις ἐξ αὐτῶν τῆς εἰδήσεως
ἀπαιτεῖται εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἀναγκάσιων προσώπων,
τούτοις, τῶν μαρτύρων, τοιαύτη ὀφείλει εἶναι ἡ τοῦ δικάζοντος
ἀσφάλεια, ἵνα τοῦτοις ἐλευθερομένοις εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοῦ
κατηγόρου, ἢ δι' ἐκείνου, δι' ὃν ᾔτηθῆσαν, δαπανήματα ἀρ-
κούντα δοθῆναι προστάξει. τὸ αὐτὸ νόμιμόν ἐστιν, εἰ καὶ ἐν
χρηματικῇ δίκῃ μάρτυρες ἐπὶ θατέρου μέρους ὀφείλει²⁾ προσ-
ερχθῆναι. καὶ τὸ μὲν κατὰ πόδας οὕτως. τὸ δὲ δι' ἐκείνου,
δι' ὃν ᾔτηθῆσαν, εἴρηται ἐν αὐτῷ, διότι ὁ θεὸς ἴσως ᾔτησε
τοὺς μάρτυρας. εἰρησομεν γὰρ ἐν ταῖς νεωραῖς ὑποκατιόντες
διατάξουν, ὅτι καὶ ἐπὶ χρημάτων ἐξ ἀνάγκης μαρτυροῦσι.
περὶ τῶν κοινοθησάντων τοῦ πταίσματος ἀγνωθι βιβ. ζ. τιτ.
α. κεφ. ιη. ὁ φησι· πολλῶν τὸ αὐτὸ ἀμαρτησάντων ἐξ
τῶν δειλοτέρων καὶ ἀπαιτωτέρων ἡλικίας ὄντων ὄρχεσθαι δεῖ
τῆς ζήτησεως. ζῆτει καὶ τὸ κς. αὐτοῦ κεφ. ὁ φησι· εἰν
ἀπαξ τινὲς ὁμολογήσαντες περὶ ἑαυτῶν βουληθῶσι περὶ ἐτέ-
ρων εἰπεῖν ὡς συνειδόντων, μὴ πιστευέσθωσαν. εἰ μὲντοι γε
δείκνυνται τινες κοινῶς μὲν ἀμαρτησάντες, ἐπὶ δὲ τῷ φασίν
τὴν καθ' ἑαυτῶν μέλλουσαν ἐξενεχθῆναι ἀπέλασιν προδεδω-
κότες αὐτοῦς, ὀφείλουσι τιμωρηθῆναι. [Sch. c. II. 567.]

μὴ ὡς κοινῶν τοῦ πλάσματος] Νικαίου. Τί-
πτοντες τυχόν καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν τυπτότων τὸν τὴν ἐγκα-
λοῦντα· οὗτοι γὰρ, καὶ κληθῶσιν, οὐ λαμβάνουσι τὰς χορηγίας
παρὰ τοῦ καλέσαντος, ὡς καὶ αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν ἀμαρτησάντες.
οἱ μὲντοι μηδὲν αὐτὸν συναδικηθέντες, μόνον δὲ ὡς περὶ ὄν-
τες³⁾ καὶ ὁρώντες αὐτὸν τυπτόμενοι, προσκαλοῦμενοι παρ' αὐ-
τοῦ ἐπὶ τῷ μαρτυρῆσαι ἢ οἰδαίν, οὗτοι παρ' αὐτοῦ τὰς χο-
ρηγίας λαμβάνουσι. ἄκοιτες δὲ οἱ τοιοῦτοι ἐκονται, ἐν ᾧ μὴ
ἀπεισιν ἐν ἀλλοδαπῷ τόπῳ, καὶ ἐπὶ χρηματικῶν καὶ ἐγκλημα-
τικῶν. εἰ μὲντοι ἐν ἀλλοδαπῇ χώρᾳ διατρίβουσιν, ἐπὶ μὲν
τῶν χρηματικῶν ὑποθέσεων δικαιοδοτεῖ μὲν τοῖς διαζομένοις
ὁ πρόσφορος δικαστὴς· ἐπιστέλλει δὲ τῷ τοῦ τόπου ὄρχοντι, ἐν
ᾧ οἱ μάρτυρες διαγούσιν, καὶ ἀναγκάζει τοὺς τοῦτο ὄρχον
μαρτυρῆσαι παρ' αὐτῷ, ἢ συνοἰδαίν. ὁ δὲ ἀποστέλλει τῷ
δικαιοδοτοῦντι ὄρχοντι τὰς τρίτων μαρτυρίας. ἐπὶ δὲ τῶν
ἐγκληματικῶν δικαστηρίων παρὰ τοῦ ὄρχοντος τοῦ τόπου, ἐν ᾧ
εἰσιν οἱ μάρτυρες, πέμπεται ἡ δίκη, κακεῖνος δικαιοδοτεῖ τοῖς
δικαζομένοις μετὰ καὶ τῶν μαρτύρων· ἐπὶ γὰρ τῶν ἐγκλημα-
τικῶν αὐτοπροσώπως δεῖ ἐρωτῶσθαι τοὺς μάρτυρας. γίνωσκε
δὲ, ὅτι κατὰ τὸ παλαιὸν ἄκων οὐδεὶς πρᾶγμαζέτο μαρτυρεῖν
ἐπὶ τῶν χρηματικῶν. ἀπὸ δὲ διατάξεως βασιλικῆς ὠρίσθη, καὶ
ἐπὶ χρηματικῶν καὶ ἐγκληματικῶν ἄκοιτας τοὺς συνειδόντας
μαρτυρεῖν. [Sch. d. II. 567.]

Εομοιοῦντο τὸ παλαιόν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐγκληματικῶν χώρα
τῇ διατάξει, ἐφ' ᾧ καὶ οἱ μὴ βουλομένοι ἀναγκάζονται μαρ-
τυρῆσαι. ἀλλ' ἐπειδὴ σημερον καὶ ἐν τοῖς χρηματικοῖς ἀναγκά-
ζεται τις μαρτυρεῖν, ὡς κεφ. μγ'. γενικῶς ροοῦμεν τὴν διατάξιν.
[Sch. d. II. 568.]

XXXIV. Nemo in re propria¹⁾ testimonium di-
cere potest.

1) nemo in re propria] Nam si constitutio 3. domestica testimonia recipi non vult, multo minus admittendus est, qui pro se ipso testimonium dicit. Lege et lib. 6. tit. 1. cap. 44. quo dicitur, de quibus ante magistratum assessores contraxerunt, vel liberti eorum, ne iudicent. Sed neque pro libertis testimonium dicent propter caput propositum: nec socius pro socio.

XXXV. Si liberi homines¹⁾ ad testimonium evocentur, non quasi socii criminis²⁾, sed tantum, ut de his, quae noverint, testimonium dicant, sumtus eis iussu iudicis praestandi sunt. Et non solum in criminalibus, verum etiam in pecuniariis causis id obtinet: etsi in pecuniaria causa testes ab alterutra parte debeant produci.

1) si liberi homines] Theodori. Arbitrio iudicantis testes sumtus accipiant in omni causa ab eo, qui eos producit: nisi testimonium dicant in crimine, cuius participes sunt.

Τὸ κατὰ πόδας. Quoniam liberi testes ad causas postulanti alienas, si socii et participes criminis non erunt, sed fides ab his notitiae postuletur in exhibitione necessariarum personarum, hoc est, testium, talis esse debet cautio iudicantis, ut his venturis ad iudicium per accusatorem, aut per eum, per quem fuerunt postulati, sumtus competentes dari praecipiat. Idem iuris est, si et in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt. Atque ita τὸ κατὰ πόδας. Illud autem, per eum, per quem fuerunt postulati, ideo in textu dictum est, quia reus forte testes postulavit: inveniemus enim inferius in Novellis constitutionibus, quod etiam in civilibus causis testimonium dicere coguntur. De sociis criminis lege lib. 60. tit. 50. cap. 18. quo dicitur: Si plures sint eiusdem delicti rei, a timidioribus et iis, qui tenerioris aetatis sunt, inchoare quaestionem oportet. Quare et cap. 26. eiusdem tit. quo dicitur: Si quidam semel de se confessi velint de aliis loqui quasi consciis, non habeatur fides. Quodsi probetur, quosdam communiter admissio delicto ad evitandam futuram de se sententiam eos prodidisse, puniri debent.

2) non quasi socii criminis] Nicaei. Fortasse et ipsi cum percussoribus accusatorem percusserunt: hi enim, licet vocentur, sumtus non accipiunt ab eo, qui vocavit, quod et ipsi in eum deliquerint. Qui autem socii criminis non sunt, sed tantum, quia praesentes fuerunt eumque percuti viderunt, ab eo evocantur, ut testimonium perhibeant de iis, quae noverint. hi ab eo sumtus consequuntur. Hi autem inviti vocantur tam in civilibus, quam in criminalibus causis, si non peregre agant. Si tamen peregre agant, in causis quidem civilibus iudex competens ius quidem dicit litigatoribus: mittit autem magistratui loci, in quo testes degunt, eosque magistratus cogit, ut apud se testimonium dicant de his, quae norint. Ille autem horum testationes mittit ius dicenti magistratui. In criminalibus autem iudicis causa mittitur a magistratu loci, in quo sunt testes, et ille ius dicit litigatoribus una cum testibus: nam in causis criminalibus ipsos testes interrogari oportet. Scias autem, secundum ius antiquum in pecuniariis causis neminem cogi potuisse, ut invitus testimonium diceret. Principali autem constitutione cautum est, ut consciis tam in pecuniariis, quam in criminalibus causis inviti testimonium dicant.

Antea notabatur, in criminalibus locum esse constitutioni, quod scilicet etiam inviti testimonium dicere cogentur. Sed quoniam hodie etiam in pecuniariis causis testimonium dicere quis cogitur, ut cap. 43, constitutionem generaliter accipimus.

r) Lege πταίσματος. rr) Lege ὀφείλουσι. s) Lege συναδικησάντες, et pro ὡς περὶ ὄντες lege ὡς παρόντες.

λζ.^{ss}) Ἀπελεύθερος κατὰ πάτρωνα^τ) μήτε^υ) ἐκῶν, μήτε ἕκων μαρτυρεῖται.

ἀπελεύθερος] Τὸ κατὰ πόδας. Τῶν ἀπελευθέρων κατὰ τῶν πατρῶων τὰς ἀθεμίτους φωνὰς καὶ ἀνασχύντους τῆς τῆς τιμωρίας ἀντιθέσει ἀποκλειόμεν· καὶ οὕτως, ἵνα μὴ μόνον ἐκουσίως προσελθεῖν μὴ τολμήσωσιν, ἀλλὰ μηδὲ κληθέντες εἰς δικαστήριον ἀναγκάζωνται παραγενέσθαι. [Sch. e. II. 568.]

κατὰ πάτρωνα] Τάξιν γὰρ ἐπέχει κατιόντων, καὶ διὰ τοῦτο ἀποκλείεται τοῦ καταμαρτυρεῖν τοῦ πάτρωνος τάξιν πατρὸς ἐπέχοντος. ζῆτει κεφ. κθ'. [Sch. f. II. 568.]

μαρτυρεῖται] Μῆτε ἐγκληματικῶς, μήτε χρηματικῶς. [Sch. g. II. 568.]

λζ.^v) Ὁ τὰ ψευδῆ μαρτυρήσας πρότερον μὲν ἐπινοεῖ^w). δεύτερον δὲ καὶ ὡς πλαστογράφος ἐνάγεται, καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ τῆς μαρτυρίας ὑπονοηθεὶς ψεύδεσθαι, βασάνοις ὑπόκειται. εἰ δὲ βουληθῆ^x) ὁ ἐκ τῆς ψευδοῦς μαρτυρίας καταδικασθεὶς πολιτικῶς κινῆσαι κατὰ τοῦ ψευδομαρτυρήσαντος^y), λήφεται παρ' αὐτοῦ πᾶσαν, ἢν ὑπέστη, ζημίαν, πρὸς τῷ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ὠρισμένην τιμωρίαν ὑφίστασθαι. εἰ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτοτύπῳ δίκῃ ψευδόμενος ἐλεγχθεῖ, ἕξογον ἐστὶν τοῦ δικάζοντος, ἢ εἰς πᾶσαν τὴν ἐπιφερομένην ἐκείνῳ, καθ' οὗ ἐμαρτύρησε, δίκην καταδικάζειν αὐτόν, ἢ εἰς ἕλαττον, καὶ^z) τιμωρίας ὑποβάλλειν αὐτόν, φυλαττομένων πάντων τῶν ἤδη νενομοθετημένων περὶ τῶν τὰ^a) ψευδῆ μαρτυρούντων.

ὁ τὰ ψευδῆ μαρτυρήσας] Ὁ ὁμόσας, φησὶν, ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι ἀληθῶς ἐμαρτύρησεν, εἴτα ἀποδειχθεὶς ψευδομαρτυρῆσαι, τιμωρεῖσθαι, ὡς ὁ νόμος φησὶ. καίτοι ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμνύοντος, κἂν φησὶ ὑστερον ψευδῶς ὁμωμοκῶς, οὐ τιμωρεῖται, ἀρκούντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ πρὸς τιμωρίαν, πρὸς ὃν ἐξήμαρτε. [Sch. h. II. 568.]

Καὶ ὁ ψευδῆ παραγαγὼν μαρτυρίας καὶ νικῆσας ἀσθηρῶς τιμωρεῖται, ὡς βιβ. θ'. tit. γ'. κεφ. λγ'. καὶ τὰ κινούμενα οὐ κρατεῖ. ζῆτει καὶ βιβ. ια'. tit. β'. κεφ. νθ'. [Sch. h. II. 569.]

ἴσθι, ὅτι εἰν πρεσβύτερος ἢ διάκονος ψευδομαρτυρήσας, εἰ μὲν ἐπὶ χρηματικῇ ὑποθέσει, ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς τῆς θείας υπηρεσίας χωρίζεται· αὐτῇ γὰρ αὐτῷ ἢ ποιῆ ἀπὸ τῶν βασιάνων, ὃν ἐμελεν ὑποστηρίμω λαϊκῶν ὧν, ἐπάγεται. εἰ δὲ ἐπὶ ἐγκληματικῶν, καθαιρεῖται, καὶ τότε ταῖς τῶν ψευδομαρτύρων ποιναῖς ὑποβάλλεται. εἰ δὲ ὑποδιάκονος ἢ ψάλτης ἐστίν, ἢ ἀνυγνωστής, οὐδεμιᾶς οὕσης διαφορᾶς, ἐπὶ ποίᾳ δίκῃ, εἴτε χρηματικῇ, εἴτε ἐγκληματικῇ, καθαιρεῖται καὶ βασάνοις ὑποβάλλεται. τοῦτο γὰρ φησὶ λδ'. κεφ. τοῦ α'. tit. τοῦ γ'. βιβ. [Sch. h. II. 569.]

πολιτικῶς κινῆσαι] Αὐτῷ γὰρ τῷ ἐνάγοντι δίδοται ἐπιλογή, πρότερον χρηματικῶς ἢ ἐγκληματικῶς βουλεῖται κινεῖν, ὡς βιβ. ξ'. tit. μα'. κεφ. νη'. [Sch. i. II. 569.]

τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ὠρισμένην τιμωρίαν] Τὴς μάλιστα δηλαδὴ. αὐταὶ γὰρ ἔχουσι χώραν χρηματικῶς ζητουμένης υποθέσεως. ὅτε μὲντοι ἐγκληματικῶς ζητεῖται τι περὶ πλαστογραφίας, ἀρκεῖ ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ τελεία δήμευσις. καὶ ἀναγνώθι βιβ. ξ'. tit. μα'. κεφ. β'. θεμ. τελευτ. καὶ κεφ. αὐτοῦ ς'. ὅλον. [Sch. k. II. 569.]

Ὁ ἐπὶ κεφαλικῷ ἐγκλήματι ψευδομαρτυρήσας τῷ περὶ ἀνδροφόνων ὑποκειται νόμῳ, ὡς βιβ. ξ'. tit. λδ'. κεφ. α'. θεμ. α'. [Sch. k. II. 569.]

ἐν αὐτῇ τῇ πρωτοτύπῳ δίκῃ] Ἐάν καταδικασθῆ τις διὰ τὸ ἄλλον ψευδομαρτυροῦν αὐτῷ, καλῶς ἀπαιτεῖ τὸν τα ψευδῆ κατ' αὐτοῦ μαρτυρήσαντα τὴν τῆς δίκης διατίμησιν. [Sch. l. II. 569.]

XXXVI. Libertus¹⁾ contra patronum²⁾ nec volens, nec invitus testimonium perhibeto³⁾.

L. 12. C. IV. 20.

1) libertus] Τὸ κατὰ πόδας. Libertorum adversus patronos illicitas et improbas voces poenae obiectione praeccludimus: atque ita, ut non modo sponte prodire non audeant, sed neque vocati in iudicium venire cogantur.

2) contra patronum] Nam descendantium vicem sustinet, et ideo prohibetur testimonium dicere adversus patronum, qui parentis locum obtinet. Quaere cap. 29.

3) testimonium perhibeto] Neque in criminalibus, neque in civilibus causis.

XXXVII. Qui falsum testimonium dicit¹⁾, primum pericrat. Deinde autem et falsi convenitur, et si ipso testimonii dicendi tempore mendacii suspectus sit, tormentis subicitur. Quodsi is, qui ex falso testimonio damnatus est, civiliter agere²⁾ contra falsum testem voluerit, damnum omne, quod passus est, ab eo recipiet, et praeterea falsarius statutam legibus poenam³⁾ sustinebit. Quodsi etiam in ipsa lite⁴⁾ principali⁵⁾ convictus mendacii fuerit, iudicis erit, aut in totam litem illi, contra quem testimonium dixit, illatae aestimationem eum condemnare, aut in minorem, et poenis eum subicere, servatis omnibus, quae iam statuta sunt de his, qui falsum testimonium perhibent.

L. 13. C. eod.

1) qui falsum testimonium dicit] Qui iuravit, inquit, in iudicio, se verum testimonium perhibuisse, deinde falsus testis deprehensus est, coerceatur, ut lex ait. Qui tamen pro eo iuravit, si postea perius deprehendatur, non punitur, quod satis Deum ultorem habeat, in quem deliquit.

Etiam qui falsos testes produxit et superior discescit, severius punitur, ut lib. 9. tit. 3. cap. 33. et sententia non valet. Quaere et lib. 11. tit. 2. cap. 59.

Sciendum est, presbyterum aut diaconum, qui in pecuniaria causa falsum testimonium dixit, per tres annos a divino ministerio separari: haec enim poena ei irrogatur pro tormentis, quae sustineret, si laicus esset. Si vero in criminali causa, degradatur et falsorum testimonium poenis subicitur. Sin autem subdiaconus, cantor, vel lector sit, nulla differentia facta, in qua lite, sive pecuniaria, sive criminali, deponitur et tormentis subicitur. Hoc enim ait cap. 34. tit. 1. lib. 3.

2) civiliter agere] Nam actori electio datur, utrum civiliter, an criminaliter agere velit, ut lib. 60. tit. 41. cap. 58.

3) statutam legibus poenam] Flagella scilicet. His enim locus est, si civiliter agatur. Sin autem criminaliter de falso quaeritur, sufficit deportatio et omnium honorum publicatio. Et lege lib. 60. tit. 41. cap. 2. them. ult. et cap. eiusdem 56. totum.

Qui in capitali crimine falsum testimonium dixit, legi de sicariis subicitur, ut lib. 60. tit. 39. cap. 1. them. 1.

4) in ipsa lite] Si quis condemnatus sit, quod alius in eum falsum testimonium dixerit, recte ab eo, qui falsum adversus ipsum testimonium dixit, litem aestimationem petit.

ss) l. 12. C. h. t. legitur in Syn. p. 225. Alia habet Harm. I. 6. §. 34. Blastares Synt. Alphab. lit. A. cap. 8. in Beve-regii Synod. T. II. P. II. p. 104. hunc locum ita exhibet: οὐ μαρτυρεῖ ἀπελεύθερος κατὰ πάτρωνος ἢ παιδὸς αὐτοῦ. τ) Lege πάτρωνος. υ) Syn. μηδὲ — μηδέ. v) L. 13. C. h. t. tota legitur in Syn. p. 34. w) Syn. ἐπινοεῖν. x) Syn. βουληθεῖν. y) Syn. μαρτυρήσαντος. z) Syn. ἢ καί. a) τὰ deest in Syn.

Ὁ ψευδομαρτυρῶν ὡς πλαστογράφος εὐθύνεται. Ἔγνωσ γὰρ ἐν τῷ α'. βιβ. tit. γ'. διατάζει ἡ, ὅτι καὶ πρεσβύτερος ψευδομαρτυρῶν κατέχεται τῷ de falsis. [Sch. l. II. 569.]

Ἦνίκα δι' ὄρκου τὴν μαρτυρίαν ὀφείλουσι βεβαιῶσαι. ἢ οὕτως· ὅτε τὴν μαρτυρίαν ἤδη βεβαιώσωσι^{aa)}, καὶ ἡ ζήτησις τῶν καταδικασθέντων ἐπεξεργηθῆ, διὰ τὸ εἰρημένον, πᾶσαν ἣν ὑπέστη ζήτησιν λήφεται. [Sch. l. II. 569.]

Ἰστίον, ὅτι εἰ ὑπονοηθῆ ἐν τῇ κινουμένῃ δίκῃ κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῆς ὡς ψευδομαρτυρῶν, τότε βασάνους ὑποκείται. εἰ δὲ μετὰ τὴν δίκην, τότε ὁ ζημιωθεὶς καὶ τὴν ζημίαν ἀπαιτεῖ καὶ τὸν ψευδομαρτυρήσαντα μαστίζει. [Sch. l. II. 569.]

πρωτοτύπῳ] Τοῦτο φησιν, ὅτι δύο εἰσι δικαστήρια, αὐτὸ τε τὸ πρωτοτύπον, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἰουδικατὴν. καὶ ὁ συκοφαντηθεὶς ἀπὸ ψευδοῦς μαρτυρίας, ἢ μετὰ τὴν καταδικασθῆναι κατὰ τοῦ συκοφαντοῦ, καὶ οὐ μόνον ἣν ὑπέστη ἐπὶ τῇ δίκῃ ζημίαν λαμβάνει ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ βασάνων αὐτῷ γίνεται αὐτίος· ἢ καὶ πρὸ τῆς δίκης^{b)}, μεθ' ἣν καὶ κινεῖ κατὰ τοῦ συκοφαντοῦ. καὶ εἰ ἐλέγξει αὐτὸν ἐν αὐτῇ τῇ πρωτοτύπῳ ἀγωγῇ ψευδομένον· ἔξεστι γὰρ τῷ ἐναγομένῳ, ἢ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτοτύπῳ δίκῃ τοῦτο ποιεῖν, ἢ μετὰ τὴν ἰουδικατὴν· καταδικάζει αὐτὸν ὁ δικαστὴς ἢ εἰς πᾶσαν τὴν ἐπιφερομένην δίκην, ἢ εἰς ἑλάττω τ, καὶ τιμωρίας ὑποβάλλει. [Sch. m. II. 569. sq.]

Ἦτοι ἐν τῇ προκατάξει τῆς δίκης πρὸ τοῦ ὄρκου. [Sch. m. II. 570.]

Ἀνατόλιος. Πλαστογραφίας κρινόνται οἱ ψευδομαρτυροῦντες. δυσσεβοῦσι δὲ καὶ εἰς τὸ θεῖον ἐπισηκούντες. εἰ δὲ καὶ ὁ ἀδικηθεὶς μὴ ἐπεξεργηται κατ' αὐτὸν, ὁ δικαστὴς εἰ συνίδοι, καὶ τὰ τῆς δίκης διαπαρήματα ὡς τῷ ἀδικηθέντι παρ' αὐτοῦ δοθῆναι, καὶ τοῦτο ποιῆσει, πάντων τῶν πάλαι γενομένων περὶ τούτων βεβαίων μερόντων· τουτέστιν, ὁ τοιοῦτος μὴδὲ ἐν ἄλλῳ καιρῷ ἢ προσώπῳ μαρτυρεῖτω. [Sch. m. II. 570.]

L. 14. C. IV. 20. λη'. Ὁ κληθεὶς εἰς μαρτυρίαν καὶ τὰ ψευδῆ μαρτυρήσας καὶ μέλλων διὰ τοῦτο κολάζεσθαι παρὰ τοῦ δικαστοῦ, οὐδένα φόρον ἢ ἀξίαν, ἢ στρατείαν, ἢ ἐπαρχίαν ἐπικαλεῖσθαι δύναται.

οὐδὲνα φόρον] Ὁ ψευδόμενος οὐκ ἔχει φόρον παραγραφῆν. ἀνάγνωθι ιδ'. καὶ ιε'. διατ. τοῦ παρόντος tit. μέμνησο δὲ καὶ τῆς α'. διατ. τοῦ κέ. tit. τοῦ γ'. βιβ. ἐν ἣ ἔγνωσ, τίνες ἄλλοι φόρου παραγραφῆν οὐκ ἔχουσι. ὡς ἔγνωμεν, ἢ τοῦ φόρου παραγραφῆ ἐν προοιμίῳ τῆς δίκης ἀντιτίθεται. ἐὰν δὲ ἀπαξ εἰσελθῆ τις εἰς τὸ δικαστήριον μὴ χρησάμενος τῇ παραγραφῇ, οὐκέτι δύναται αὐτὴν ἀντιτίθεσθαι. [Sch. n. II. 570.]

ἐπικαλεῖσθαι δύναται] Τυχὸν οὐ δύναται λέγειν, ὅτι στρατεύομαι, ἢ ὅτι ἐξ ἄλλης ἐπαρχίας εἰμι, καὶ οὐκ ὑποκείμαι τῇ δικαιοδοσίᾳ σου, ἦτοι τῇ κρίσει σου. [Sch. o. II. 570.]

L. 15. C. eod. λθ'. Ἡ διάταξις ἀκολούθως τῇ πρὸ αὐτῆς ἐπιτρέπει τοῖς διαιτηταῖς ἔξουσίαν ἔχειν, τοὺς τὰ ψευδῆ μαρτυροῦντας ὑποβάλλειν σφραγισμῶ τῶν δέοντι· ἐὰν ἰδιωτικὴν μὲν ὑπογραφόμενοι τύχην, δύναται βασανισθῆναι· ἢ ἐὰν συνίδωσιν ἀυστηροτέρας τὸ πρᾶγμα δεῖσθαι κολάσεως, καὶ διὰ τοῦ πραιτωροῦ τοῦ δήμου τούτους ἐπιστρέφειν. εἰ δὲ ζῶντην τυχὸν εἴη ὁ μάρτυς περιβεβλημένος, καὶ μὴ δύναται παρὰ τοῦ διαιτητοῦ σφραγισθῆσθαι, τότε γίνεσθαι μὲν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἄρχοντα τὸν πέμψαντα αὐτῷ τὴν ὑπόθεσιν, τὰ περὶ τοῦ πράγματος μηνύουσαν, καὶ ἢ τοιαύτη ἀναφορὰ ἀζημίως ἐμφανίζεσθω^{bb)} παρὰ τῶν ἄρχοντι. καὶ λοιπὸν ὁ ἄρχων δεχόμενος τὴν ἐπὶ τῶν μαρτύρων ἀναφορὰν, εἰ μὲν εἴροισι τὸ πρᾶγμα τελείως κεκριμένον ἐκ τῆς τῶν μαρτύρων^{c)}, τὰ περὶ αὐτῶν μαρτύρων ἔξετάσας, παρέχει τὴν αὐτοτελεῆ ψήφον. ἐὰν δὲ συνίδοι καὶ μετὰ τὴν τῶν μαρτύρων ἔξετάσας

Qui falsum testimonium dixit, tanquam falsarius tenetur. Didicisti enim lib. I. tit. 3. const. 8. presbyterum, qui falsum testimonium dixit, teneri lege de falsis.

Quando per iusiurandum testimonium confirmare debent. Vel sic: quando iam testimonium confirmaverint, et condemnatus damnum passus fuerit, propter id, quod dictum est, totum, quod passus est, damnum consequetur.

Sciendum est, si in lite mota tempore eius quasi falsus testis suspectus sit, eum tormentis subiici. Sin autem post litem, tunc qui damnum perpressus est, id persequitur, et efficit, ut falsus testis flagellis caedatur.

5) principali] Hoc ait, quia duo sunt iudicia, ipsum principale, et quod post rem iudicatam instituitur. Et qui calumniose accusatus est ex falso testimonio, vel post condemnationem agit adversus calumniosum, et non solum damnum, quod in lite passus est, ab eo consequitur, sed etiam auctor est, ut ille tormentis subiiciatur: vel etiam ante condemnationem, post quam etiam adversus calumniatorem agit. Et si probaverit ipsum in ipsa actione principali mentitum: licet enim reo, vel in ipsa principali lite hoc facere, vel post rem iudicatam: iudex vel in totius litis illatae aestimationem, vel in minorem quantitatem ipsum condemnat, et poenis subiicit.

Id est, in litis contestatione ante iusiurandum.

Anatolius. Qui falsum testimonium dixerunt, falsi condemnantur. Impie quoque agunt adversus Deum peierantes. Sed et si is, qui laesus est, eum non persequatur, iudex sumtus quoque litis laeso refundi iubebit, si aequum hoc ei videbitur, omnibus, quae de his iam olim constituta sunt, validis mansuris: hoc est, talis nec alio tempore, nec in alia persona testimonium dicat.

XXXVIII. Qui ad testimonium evocatus falsum testimonium dixit, ideoque a iudice coercendus est, nullam fori praescriptionem¹⁾, aut dignitatem, aut militiam, aut provinciam allegare potest²⁾.

1) nullam fori praescriptionem] Falsarius fori praescriptionem non habet. Lege const. 14. et 15. huius tituli. Memineris autem et const. 1. tit. 25. lib. 3. in qua didicisti, quinam alii fori praescriptionem non habeant. Fori praescriptio, ut didicimus, initio litis opponitur. Sin autem quis semel in iudicium ingressus exceptione usus non sit, eam postea opponere non potest.

2) allegare potest] Puta dicere non potest, se militare, vel ex alia provincia esse, nec eius iurisdictioni aut iudicio subiectum esse.

XXXIX. Haec constitutio convenienter praecedenti pedaneis iudicibus potestatem concedit, falsos testes poenae competentem¹⁾ subiiciendi: et si quidem plebeiae conditionis sint, tormentis subiici possunt: vel si putaverint, rem graviore animadversione indigere, per Praetorem plebis eos possunt coercere. Quodsi testis cingulo ornatus sit, et a iudice pedaneo coerceri non possit, tunc relatio fiat ad magistratum, qui causam ei commisit, qua tota res exponatur, et nihil pro eiusmodi relationis insinuatione apud magistratum inferatur. Atque ita magistratus accepta relatione de testibus, si quidem compererit rem plene apertam ex testium depositione, quae ad testes pertinent discutens, sententiam definitivam feret. Sin autem etiam post testium examinationem rem indagatione quadam indigere putaverit, caetera remittat²⁾ ad iudicem pedaneum. Testimonia autem ita

aa) Fabr. βεβαιώσωσι. b) Fabr. in marg. ἴσ. καταδικῆς. bb) Lege ἐμφανίζεσθω. c) Fabr. in marg. καταθέσιως. Adde τῶν post αὐτῶν.

δεόμενον τὸ πρῶγμα ζητήσεώς τινος, τηρικαῦτα πάλιν παραπεμπέτω τὰ λοιπὰ τοῦ πράγματος πρὸς τὸν διατητήν. ὀφείλει δὲ οὕτω τὰς μαρτυρίας κρίνειν, ὡς εἴρηται ἐν τῇ πρὸ ταύτης διατάξει, τουτέστιν, ἵνα μηδεμίαν φόρον παραγραφὴν δύνωνται προβάλλεσθαι πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κατ' αὐτὸν ἀνανακτήσεως, ὡς ἅπαξ ἐκουσίως ἐλόμενος μαρτυρησάτω. ἐὰν δὲ^{d)} τις τὸν ἴδιον ἀντίδικον περὶ συγγενείας ἀπαιτήσῃ συστάσεις, λέγων αὐτὸν μὴ εἶναι συγγενῆ, καὶ ἐλεγχθεῖν ψευδόμενος, ταύτην ἀπολαμβανέτω τὴν τιμωρίαν, ἵνα κἄν τὰς ἀληθείας ἐστὶ συγγενῆς, ἀπολέσει τὰ ἐξ ἀδιαθέτου δίκαια τὰ πρὸς ἐκεῖνον, ὃν ἀπήτησε τὰς περὶ τῆς συγγενείας ἀποδείξεις. μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ τοῦτο τὸ προνόμιον εὐκαταφρόνητον ἦν, ἐκάστον λέγοντος, κἄν μὴ δουλαγωγῆσω, οὐ πάντως ἐγὼ μέλλω κληρονομεῖν αὐτόν. ἴσως γὰρ ἐπὶ διαθήκῃ τελευτᾷ· κελεύει ἢ διατάξις τὸν ἀπαιτοῦντα γένους σύστασιν, τέως πρὸ πάντων δυνάται, ὡς νομίζων μὴ εἶναι συγγενῆ τὸν διάδικον τοῦτο λέγει· καὶ εἰ μὲν ἐπομόσεται, δύναται κληρονομησάτω. λοιπὸν δὲ μετὰ τὸν τοῦτου ὄρκον ὀφείλει ὁ τὰς συστάσεις ἀπαιτούμενος ταύτας παρασχεῖν. χρεία^{e)} δὲ ἐν τῇ ἀποδείξει μαρτύρων πέντε, ἐὰν μὴ ὡς δικαίωμα τὰ πρὸς σύστασιν^{f)} ἐπιτήδεια. εἰ δὲ εἰσι δικαίωματα, ἀρκοῦμεθα^{g)} τρισὶ μάρτυσιν. εἰ δὲ τὸ δικαίωμα τοιοῦτόν ἐστιν, ὥστε ἀντὶ πάντων ἀρκεῖν· ἴσως γὰρ ὑπόμνημα δημόσιον ἦν^{h)}, τότε οὐⁱ⁾ δεόμεθα μαρτύρων. ἐπιφέρει δὲ καὶ ἕτερον κεφάλαιον ἢ διατάξεις τοιοῦτον· ἐὰν τις ἐν ὑπόμνημασι καὶ ἐν συμβολαίῳ προσμαρτυρήσῃ, ἀνάγκην ἐξέτω πᾶσι τρόποις, καὶ δίκης ἐπὶ τῷ πράγματι κινουμένης μαρτυρησάτω, κἄν ἕτερον φόρον ἐπιγράφῃται· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο εἴπωμεν^{k)}, βλάπτεται ὁ δεηθεὶς τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας.

σωφρονισμῷ τῷ δεόντι.] Κολαζέτωσαν οἱ δικασταὶ τοὺς ψευδομαρτυροῦντας. φησὶν ἢ ἰε. διατάξεις τοῦ παρόντος τίτλου καὶ οἱ διατητῆται δύναται κολάζειν τοὺς ψευδομαρτυροῦντας, εἰ μὴ ὡσαύτως ἀξίωματικοί. καὶ σημειῖσθαι, ὅτι οἱ ψευδομαρτυροῦντες καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τιμωροῦνται, ὡς ἔγνωσ ἐν τῷ α. βιβ. τίτ. γ. διατάξει η. φησὶ δὲ καὶ ἢ γ. διατ. τοῦ μα. τίτ. τοῦ θ. βιβ. ὡς βασανίζονται οἱ μαρτυροῦντες ἀνάγκῃ τὴν ἕ. νεαρίαν κελεύουσιν τὸν δικαστήν, κἄν ἐδικός εἴη, δύνασθαι τιμωρησάτω τοὺς παρ' αὐτῷ ψευδομαρτυροῦντας. ἀνάγκῃ βιβ. ξ. τίτ. ν. κεφ. λγ. ὁ φησὶν· ἤρεσκε^{l)} τῷ θεῷ Μάρκῳ τῶν διασημοτάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσοχωτάτων ἀνδρῶν τοὺς μέχρι προεγγόνων κατάντας ταῖς τῶν ἰδιωτῶν τιμωρίας ἢ ταῖς βασάνοις μὴ ὑποβάλλεσθαι, μόνον μέντοι εἰ τοὺς τοῦ ἔγγυτερου βαθμοῦ παῖδας, δι' ὃν τοῦτο τὸ προνόμιον εἰς τὸν μακρόν βαθμὸν μετέρχεται, μηδὲ εἰς τῆς χρονθείας αἰδοῦς σπίλος θανάτῃ. ἀνάγκῃ καὶ τὸ λ. αὐτοῦ κεφ. ὁ φησὶ· στρατιώτης ἢ υἱὸς στρατιώτου οὐχ ὑπόκειται βασάνοις, εἴτε στρατεύεται, εἴτε καὶ διὰ γῆρας ἀπεστρατεύθη, ἐντίμως μέντοι. ἀνάγκῃ καὶ τὸ λγ. κεφ. τοῦ λθ. τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβ. ὁ φησὶν· οἱ ἀξίωματικοὶ οὐχ ὑπόκεινται βασάνοις, εἰ μὴ ἐπὶ τῆς καθοσιώσεως. εἰ δὲ καὶ τινες εὐρεθῶσι γόητες, ἢ οἰανδηποτε μαντεῖαν ἐπαγγελλόμενοι, μηδενὶ προνομίῳ ἀξιώματος κεχορηθῶσαν, καὶ τὰ λοιπὰ. [Sch. p. II. 570. sq.]

παραπεμπέτω τὰ λοιπὰ.] Παρ' ᾧ γὰρ ἢ προκαταρξίς γέγονε τῆς δίκης, παρ' αὐτῷ καὶ τμηθῆναι δεῖται, ὡς βιβ. ξ. τίτ. ε. κεφ. λ. [Sch. q. II. 571.]

μηδεμίαν φόρον παραγραφὴν.] Ἐπειδὴ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς διατάξεως ταύτης οὐκ ἦν ἀνάγκη ἐν τοῖς χρηματικοῖς μαρτυρεῖν, ὁ ἐκουσίως μαρτυρῶν ἐδόκει ἀποτασσέσθαι τοῖς ἰδίοις προνομίοις. [Sch. r. II. 571.]

examinare debet, sicuti praecedente constitutione dicitur, hoc est, ut nullam fori praescriptionem³⁾ obiiere possint ad evitandum iudicis animadversionem, cum iam sponte ad testimonium dicendum prodierint. Si quis autem ab adversario suo⁴⁾ probationes cognitionis exigat, dicens, eum cognatum non esse, et mendacii convincatur, hanc poenam subeat, ut, quamvis revera cognatus sit, ius ei succedendi ab intestato amittat, a quo probationes cognitionis exegit. Maxime vero quia hoc privilegium facile sperni poterat, unoquoque dicente, etiamsi ei non obiecerit servitutum⁵⁾, nullo modo se ei successurum, fortasse illo morituro testato, sancit constitutio, ut is, qui probationem generis exigat, ante omnia iuret⁶⁾, se existimantem, adversarium suum non esse cognatum, hoc dicere: et si quidem iuraverit, succedere poterit. Ceterum autem post huius iusiurandum genus probare debet is, a quo probatio eius postulat. Quinque autem testibus⁷⁾ ad probationem opus est, si desint instrumenta ad probationem idonea. Sin autem instrumenta in promptu sint, tribus testibus contenti sumus⁸⁾. Quodsi instrumentum tale sit⁹⁾, ut vice omnium probationum, sufficiat: fortasse enim monumentum erat publicum: tunc testibus non indigemus. Porro aliud quoque capitulum constitutio tale subiicit: Si quis in actis¹⁰⁾ et in instrumento¹¹⁾ testimonium perhibuerit, postea lite de re mota omnibus modis cogatur testimonium dicere, licet aliud forum allegaverit: nam si hoc non dixerimus, damnum possurus esset is, qui testimonio eius indiget.

1) poenae competentem] Iudices eos, qui falsa testimonia dicunt, coerceant. Ait const. 15. huius tituli, iudices quoque pedaneos testes falsos coercere posse, nisi in dignitate positi sint. Et nota, falsos testes etiam in corpus puniri, ut didicisti lib. 1. tit. 3. const. 8. Dicit quoque const. 3. tit. 41. lib. 9. testes torqueri. Lege Novellam 90. qua cavetur, ut iudex, licet defensor sit, eos, qui apud se falsum testimonium dixerunt, coercere possit. Lego lib. 60. tit. 50. cap. 33. quo dicitur: Divo Marco placuit, perfectissimorum, nec non et eminentissimorum virorum descendentes usque ad pronepotes plebeiorum poenis vel tormentis non subiici, si modo propioris gradus liberis, per quos id privilegium ad ulteriorem gradum transgreditur, nulla violati pudoris macula adpersa sit. Lege etiam cap. 30. eiusdem, quo dicitur: Miles vel filius militis non subicitur tormentis, sive militet, sive senii gratia dimissus sit, honeste tamen. Lege etiam cap. 33. tit. 39. eiusdem libri, quo dicitur: Qui in dignitate positi sunt, tormentis non subiiciuntur, nisi in crimine maiestatis. Sed et si magi deprehendantur, vel quodcunque divinationis genus profitentes, nullo privilegio dignitatis utantur, et caetera.

2) caetera remittat] Nam apud quem litis contestatio facta est, apud eundem litem et terminari vult, ut lib. 7. tit. 5. cap. 30.

3) nullam fori praescriptionem] Quoniam constitutionis huius tempore non cogebatur quis in causis pecuniariis testimonium dicere, qui sponte testimonium dicebat, privilegiis suis renuntiare videbatur.

d) Hanc partem constitutionis inde ab ἐὰν δὲ usque ad παρασχεῖν aliis verbis exhibet Attal. tit. 16. §. 16. e) Inde a χρεία δὲ usque ad finem L. 15. C. h. t. exhibetur in Syn. p. 225. f) In marg. Syn. additur δηλονότι τῆς συγγενείας. g) Sic lego. Fabr. ἀρκοῦμεθα. Syn. ἀρκοῦμεθα. h) Syn. ἦ. Leuncl. in marg. ἦν. i) Syn. οὐδέ. k) Syn. εἴπωμεν. l) Sic lego. Fabr. ἤρεσκε.

ἐὰν δὲ τις τὸν ἴδιον ἀντίδικον] Ὁ ἀγορεύμενος τὸν ἴδιον συγγενῆ, οὐ κληρονομεῖ αὐτὸν ἐξ ἀδιαθέτου. ἰστέον δὲ, ὅτι εἴρηται ἐν βιβ. . . . τιτ. μζ'. διατ. ιθ'. μὴ ὀφείλειεν τινὰ ἀρνεῖσθαι τὸ οἰκεῖον γένος. ἀρνεῖταισαν δὲ πρὸς ἀπόδειξιν πέντε μάρτυρες, μὴ ὄντων ἐγγράφων. εἰ δὲ ἔστιν ἐγγράφον ἢ τοὶ συμβολαῖον, τρεῖς μόνον ἀρκοῦσι μάρτυρες. εἰ δὲ δημοσίον ἔστι τὸ συμβολαῖον, δεκτόν ἐστι, καὶ οὐ χρεῖα μαρτύρων ἐπ' αὐτῷ. ἀνάγνωθι τὴν ιη'. διατάξιν τοῦ παρόντος τιτ. καὶ τὴν λα'. διατ. τοῦ νγ'. τιτ. τοῦ η'. βιβ. καὶ τὴν περὶ συμβολαίων καὶ τὴν περὶ μαρτύρων νευσαν. μέμνησο δὲ καὶ ὧν εἰπομέν σοι ἐν τῷ τέλει τῆς ι'. διατ. τοῦ παρόντος τιτ. ὅτι ὁ ὑπογράφας ἐν οἰωδῆποτε συμβολαίῳ ἀναγκάζεται ἅ οἶδε¹¹⁾ περὶ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς λέγειν, καὶ εἰ φαίνεται, ὅτι αὐτοῦ ἔστιν ἡ ὑπογραφή, δεχομεθα αὐτήν. εἰ δὲ εἴτη, μὴ εἶναι αὐτοῦ, τιμωροῦμεθα τὸν αὐτὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προσφέροντα, ἀπειλοῦντες αὐτῷ ἐκπτώσει βιβ. μὴ ἐναντιωθῆ σοι δὲ ἡ ιθ'. διατ. τοῦ κα'. τιτ. τοῦ θ'. βιβ. λέγουσα, τὸν ὑπογράφαντα ἐν συμβολαίῳ μὴ εἰπεῖν αὐτὸ πλαστόν. ἐκεῖ γὰρ φησι τὸν τῆ ἀληθείᾳ ὑπογράφαντα καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. ἐνταῦθα δὲ θεματίσον τὸν λεγόμενον ὑπογράψαι ὑπὲρ ἄλλου, ὁμολογούντα δὲ μὴ εἶναι αὐτοῦ διήθεν τὴν ὑπογραφήν. ἀνάγνωθι καὶ τὴν περὶ συμβολαίων νευσαν. [Sch. s. II. 571. sq.]

κἂν μὴ δουλαγωγῶσιν] Κἂν μὴ κατηγορήσω μὴ εἶναι ἀληθῆ συγγενῆ, ἀλλ' ἀπὸ δουλῆς ἴσως τεχθέντα. [Sch. t. II. 572.]

πρὸ πάντων ὁ μὲν ναι] Φησὶν ὁ κβ'. τιτ. τοῦ β'. βιβ. τοῦ κωδίκου· οὔτε ἐπίτροπος πιστεύεται ἀγνοεῖν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐπιτροπευομένου τὴν ἡλικίαν, οὔτε ὁ ἐγγύζων^{m)} τινὲς κατὰ συγγένειαν. τοῦτο δὲ συντείνει ἐπὶ τῶν ἀποπροσποιομένων μὲν ἡ εἰδέναι, ὅπερ ὠφέλιον εἰδέναι. [Sch. u. II. 572.]

Πρόσρχες, ὅτι διὰ τοῦτο λέγει τὸν ἀπαιτοῦντα τοῦ γένους σύστασιν ἐπόμυσθαι, ἵνα τοῦτον κληρονομήσει. ὥστε, εἰ μὴ βούλεται κληρονομεῖν τὸν ἀπαιτούμενον τὰς συστάσεις, ἀλλ' ἀποτάσσεται τοῦτον, οὐδὲ ὀμνυεῖ ἀναγκάζεται. ἐφείτα γὰρ ἐκάστη τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ εἰσηρηγμένων καταφρονεῖν. ἀρα καὶ χωρὶς ὅρκου αὐτοῦ ἀναγκασθήσεται ἐκείνος συνιστάσαι τὴν συγγένειαν· σὺ δὲ τῷ βασιλικῷ πρόσρχες, καὶ μὴ τῷ λογισμῷ. ζῆται καὶ τὸ ιδ'. κεφ. τοῦ τιτ. β'. τοῦ μέ'. βιβ. καὶ ἐκεῖθεν μαθήσει τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀπαιτεῖται τὸν ὅρκον· καὶ βιβ. ι'. τιτ. δ'. κεφ. γζ'. ζῆται καὶ βιβ. μη'. τιτ. κ'. κεφ. λζ'. [Sch. u. II. 572.]

Σημειῶσαι ὥραϊον περὶ ἀποδείξεως συγγενείας, καὶ ζῆται τὸ β'. κεφ. τῆς γ'. νευσαν τοῦ ἐμπροσθεν βιβ. τιτ. ε'. διατάξει με'. ἢ τοὶ βιβλίῳ ι'. τιτ. δ'. κεφ. γζ'. καὶ δεῖσαι τοῦτο ἰδικὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος θεματος, σημειῶσαι ὅρκον ἀνωφελῆ^{mm)} καὶ τελούμενον παρὰ τοῦ ἀγορεύμενου. φαίνεται γὰρ μετὰ τὸν ὅρκον ἐξ ἀγνοίας παραιτούμενος συγγένειαν, ὃ καὶ συγγνώμης ἄξιον. [Sch. u. II. 572.]

Σημειῶσαι, ὅτι ἡ διάταξις διὰ τοῦτο εἶπε τὸν ἐναγόμενον πρότερον ὀμνυεῖν τὸν περὶ εἰδήσεως ὅρκον, ἵνα ὑστερον δύνηται κληρονομεῖν τὸν ἐνάγοντα ἀδιαθέτου τελευτήσαντα. ἐκ τούτου οὖν ἔξεστιν εἰπεῖν, ὅτιⁿ⁾ ὁ ἐνάγων ἔχει παῖδας ἢ ἑτέρους συγγενεῖς πλησιεστέρους δυναμένους κληρονομεῖν ἐξ ἀδιαθέτου, οὐκ ἀπαιτηθήσεται τὸν ὅρκον ὁ ἐναγόμενος. ἐξ ἁπάντων δὲ τοῦτον ἀπαιτηθήσεται, κἂν τοιαῦτα πρόσωπα ὦσι, κἂν τῆ κληρονομία ἀποτάσσεται· ὁ γὰρ νόμος ζῆτεῖ ἐξ αὐτοῦ τὸν ὅρκον διὰ τὸ συκοφαντίας προαιεῖσαι ὑπονοεῖν αὐτὸν τοῦτο ποιεῖν. καὶ ἀνάγνωθι βιβ. με'. τιτ. β'. κεφ. ιθ'. ὃ φησι περὶ τὸ τέλος· οὐ γὰρ ἐστὶ πιθανὸς ὁ ἀδελφοπαῖς λέγων ἀγνοεῖν τὸ πάθος τοῦ θεῖου, ἢ τὴν κορυφότητα. ζῆται καὶ βιβ. ι'. τιτ. δ'. κεφ. γζ'. λέγει γὰρ καὶ αὐτὸ περὶ τὸ τέλος περὶ τῶν θεῖον ἐπιτροπεύσαντος ἰδίας ἀνεψιῶς, μὴ πιστεύεσθαι διὰ τὸ τὸν ἐπίτροπον καὶ τὴν τῆς συγγενείας ἐγγύτητα ἀγνοεῖν τὴν ἡλικίαν τῆς ἐπιτροπευθείσης. [Sch. u. II. 572.]

μαρτύρων πέντε] Ὁ Ἀνατόλιος οὕτως ἔχει· δεῖξάτω δὲ ἢ διὰ πέντε ἀξιόπιστων μαρτύρων, ἢ διὰ συμβολαίων καὶ τριῶν μαρτύρων, ἢ δι' ἐγγράφων μόνον, εἰ τοῦτο ἀρκεῖν ἡγήσεται. ἀνάγνωθι καὶ τοὺς Παλαιούς τοῦ κη'. κεφ. τοῦ παρόντος τιτ. [Sch. x. II. 573.]

ἀρκοῦμεθα τρισὶ μάρτυσιν] Ἐὰν δὲ προκομίζει δικαίωμα τριῶν μαρτύρων ἔχον ὑπογραφήν ὃ τὰς συστάσεις τοῦ

4) si quis autem ab adversario suo] Qui negat cognatum suum, ei ab intestato non succedit. Sciendum autem est, dici lib. . . . tit. 46. const. 19. neminem genus suum negare debere. Sufficiant autem ad probationem quinque testes, si desint instrumenta. Si vero sit instrumentum, tres tantum testes sufficiunt. Quodsi instrumentum publicum sit, admittendum est, nec testibus ad illud opus est. Lege const. 18. hui. tit. et const. 31. tit. 53. lib. 8. et Novellas de instrumentis (73.) et de testibus (90.). Memineris et eorum, quae diximus in fine const. 10. huius tit. eum, qui cuilibet instrumento subscripserit, compelli dicere, quae de sua subscriptione scit. Et si paret, subscriptionem eius esse, eam admittimus. Sin autem neget suam esse, punimus eum, qui ipsam pro se profert, minantes ei causae amissionem. Memineris etiam eorum, quae tibi dixi in const. 5. tit. 2. huius libri: et lege, quae congesta sunt in const. 26. tit. 21. huius lib. 4. propositi. Nec obstat tibi const. 19. tit. 21. lib. 9. dicens, eum, qui subscripsit instrumento, non dicere ipsum falsum. Ibi enim loquitur de eo, qui revera subscripsit et pro se. Hoc loco autem finge, eum, qui pro alio subscripsisse dicitur, subscriptionem suam non esse profiteri. Lege etiam Novellam de instrumentis.

5) etiamsi ei non obiecerit servitutem] Quamvis non obiecerim ei, non esse revera cognatum, sed forte ancilla natum.

6) ante omnia iuret] Dicit tit. 22. lib. 2. Codicis: Nec tutor pupilli, cuius tutelam gessit, aetatem ignorare creditur, nec proximus alicui cognatus. Hoc autem pertinet ad eos, qui simulant se nescire, quod scire debuerant.

Observa, quod ideo ait, eum, qui generis probationem exigit, iurare, ut ei succedat. Itaque si ei, a quo probationes petuntur, succedere nolit, sed successioni eius renuntiet, nec iurare compellitur. Licet enim cuique ea spernere, quae pro ipso introducta sunt. Num et citra iusiurandum eius cogetur ille cognationem probare? Tu autem Basilicum spectes, non rationem. Quaere etiam cap. 14. tit. 2. lib. 45. et inde discas causam, propter quam iusiurandum ab eo exigitur: et lib. 10. tit. 4. cap. 57. Quaere et lib. 48. tit. 20. cap. 37.

Nota pulcrum ius de probatione cognationis, et quaere cap. 2. Novellae 90. libri superioris tit. 5. const. 45. sive lib. 10. tit. 4. cap. 57. idque accipe specialiter in hoc themate. Nota iusiurandum inutile et praestitum ab eo, qui negat. Videtur enim post iusiurandum ex ignorantia cognationem negasse, quod et venia dignum est.

Nota, constitutionem ideo dixisse, reum prius iurare de scientia, ut postea actori intestato morienti succedere possit. Ex hoc igitur dici potest, si actor liberos habeat, aut alios cognatos propiores, qui ab intestato succedere possint, iusiurandum a reo non exigendum. Imo iuramentum ab eo exigetur, quamvis eiusmodi personae subsint, et quamvis successioni renuntiaverit: nam lex ideo iusiurandum ab eo exigit, quod animo calumniandi hoc facere praesumatur. Et lege lib. 45. tit. 2. cap. 14. quo dicitur circa finem, non esse credendum fratris filio dicenti, se ignorare patrum vitium sive surditatem. Quaere et lib. 10. tit. 4. cap. 57. Nam et id circa finem dicit de avunculo quodam, qui sororis filiae tutelam gesserat, non credi ignarum fuisse aetatis pupillae, et quod tutor esset, et quod proximus cognatus.

7) quinque autem testibus] Anatolius sic habet: Probet autem vel quinque testibus fide dignis, vel instrumentis et tribus testibus, vel instrumento tantum, si hoc sufficere existimabit. Lege etiam Antiquos capit. 28. huius tituli.

8) tribus testibus contenti sumus] Si vero is, a quo probationes generis exiguntur, proferat in-

11) Fabr. eide. m) Fabr. ἐγγύζων. mm) Fabr. ἀνωφελῆ (sic): in marg. γσ. ἀπωφελῆ, utile. n) Inserendum videtur εἰ.